

ORTAÖĞRETİM
TARİH DERSİ
(9, 10 VE 11. SINIFLAR)

ÖĞRETİM PROGRAMI

2023

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

1. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI ÖĞRETİM PROGRAMLARI	4
1.1. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI	4
1.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ PERSPEKTİFİ	5
1.2.1. DEĞERLERİMİZ	5
1.2.2. YETKİNLİKLER	5
1.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI	7
1.4. BİREYSEL GELİŞİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI	8
1.5. SONUÇ	8
2. TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASI	9
2.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI	9
2.2. ALANA ÖZGÜ YETERLİLİK VE BECERİLER	11
2.3. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR	16
2.4. ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU	17
2.5. TARİH DERSİ KİTAP FORMA SAYILARI VE KİTAP EBADI	17
3. TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI	18
3.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI	18
3.2. SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	19
9. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	19
10. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	26
11. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	32

Bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bir taraftan farklı konu ve sınıf düzeylerinde sarmal bir yaklaşımla tekrar eden kazanımlara ve açıklamalara, diğer taraftan bütünsel ve bir kerede kazandırılması hedeflenen öğrenme çıktıklarına yer verilmiştir. Her iki gruptaki kazanım ve açıklamalar da ilgili disiplinin yetkin, güncel, geçerli ve eğitim öğretim sürecinde hayatla ilişkileri kurulabilecek niteliktedir. Bu kazanımlar ve sınırlarını belirleyen açıklamaları, sınıflar ve eğitim kademeleri düzeyinde değerler, beceriler ve yetkinlikler perspektifinde bütünlük sağlayan bir bakış açısıyla yalın bir içeriğe işaret etmektedir. Böylelikle üst bilişsel becerilerin kullanımına yönlendiren, anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan, sağlam ve önceki öğrenmelerle ilişkilendirilmiş, diğer disiplinlerle ve günlük hayatla değerler, beceriler ve yetkinlikler çevresinde bütünlüğe bir öğretim programları toplamı oluşturulmuştur.

1.1. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI

Öğretim programları, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır.

Eğitim ve öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmalar; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde aşağıdaki amaçlara ulaşmaya yöneliktir:

1. Okulöncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek
2. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak
3. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi’*nde (TYÇ) ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak
4. Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi’*nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak.

1.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ PERSPEKTİFİ

Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevi kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarmıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur. Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla arızîdir ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir.

1.2.1. DEĞERLERİMİZ

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarmıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.

Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. “Eğitim programı”; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır.

Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: *adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır.

1.2.2. YETKİNLİKLER

Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'nde* belirlenmiştir. TYÇ sekiz anahtar yetkinlik belirlemekte ve aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

1. *Anadilde iletişim:* Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır.
2. *Yabancı dillerde iletişim:* Çoğunlukla ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşmakta olup duygu, düşünce, kavram, olgu ve görüşleri hem sözlü hem de yazılı olarak kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre eğitim, öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi uygun bir dizi sosyal ve kültürel bağlamda anlama, ifade etme ve yorumlama becerisine dayalıdır. Yabancı dillerde iletişim, aracılık etme ve kültürlerarası anlayış becerilerini de gerektirmektedir. Bireyin yeterlilik seviyesi, bireyin sosyal ve kültürel geçmişi, çevresi, ihtiyaçları ve ilgilerine bağlı olarak dinleme, konuşma, okuma ve yazma boyutları ile farklı diller arasında değişkenlik gösterecektir.
3. *Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler:* Matematiksel yetkinlik, günlük hayatta karşılaşılan bir dizi problemi çözmek için matematiksel düşünme tarzını geliştirme ve uygulamadır. Sağlam bir aritmetik becerisi üzerine inşa edilen süreç, faaliyet ve bilgiye vurgu yapılmaktadır. Matematiksel yetkinlik, düşünme (mantıksal ve uzamsal düşünme) ve sunmanın (formüller, modeller, kurgular, grafikler ve tablolar) matematiksel modlarını farklı derecelerde kullanma beceri ve isteğini içermektedir.

Bilimde yetkinlik, soruları tanımlamak ve kanıta dayalı sonuçlar üretmek amacıyla doğal dünyanın açıklanmasına yönelik bilgi varlığına ve metodolojiden yararlanma beceri ve arzusuna atıfta bulunmaktadır. Teknolojide yetkinlik, algılanan insan istek ve ihtiyaçlarını karşılama bağlamında bilgi ve metodolojinin uygulanması olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojide yetkinlik, insan etkinliklerinden kaynaklanan değişimleri ve her bireyin vatandaş olarak sorumluluklarını kavrama gücünü kapsamaktadır.

4. *Dijital yetkinlik:* İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir.
5. *Öğrenmeyi öğrenme:* Bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup hâlinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yetkinliğidir. Bu yetkinlik, bireyin var olan imkânları tanıyarak öğrenme ihtiyaç ve süreçlerinin farkında olmasını ve başarılı bir öğrenme eylemi için zorluklarla başa çıkma yeteneğini kapsamaktadır. Yeni bilgi ve beceriler kazanmak, işlemek ve kendine uyarlamak kadar rehberlik desteği aramak ve bundan yararlanmak anlamına da gelir. Öğrenmeyi öğrenme, bilgi ve becerilerin ev, iş yeri, eğitim ve öğretim ortamı gibi çeşitli bağlamlarda kullanılması ve uygulanması için önceki öğrenme ve hayat tecrübelerine dayanılması yönünde öğrenenleri harekete geçirir.
6. *Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler:* Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılarla ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır.
7. *İnisiyatif alma ve girişimcilik:* Bireyin düşüncelerini eyleme dönüştürme becerisini ifade eder. Yaratıcılık, yenilik ve risk almanın yanında hedeflere ulaşmak için planlama yapma ve proje yönetme yeteneğini de içerir. Bu yetkinlik, herkesi sadece evde ve toplumda değil işlerine ait bağlam ve şartların farkında ola-

bilmeleri ve iş fırsatlarını yakalayabilmeleri için aynı zamanda iş hayatında desteklemekte; toplumsal ve ticari etkinliklere girişen veya katkıda bulunan kişilerin ihtiyaç duydukları daha özgün bilgi ve beceriler için de bir temel teşkil etmektedir. Etik değerlerin farkında olma ve iyi yönetişimi desteklemeyi de kapsar.

8. *Kültürel farkındalık ve ifade:* Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesinin öneminin takdiridir.

1.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI

Hiçbir insan bir başkasının birebir aynısı değildir. Bu sebeple öğretim programlarının ve buna bağlı olarak ölçme ve değerlendirme sürecinin “herkese uygun”, “herkes için geçerli ve standart olması” insanın doğasına terstir. Bu sebeple ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesi şarttır. Öğretim programları bu açıdan bir yol göstericidir. Öğretim programlarından ölçme değerlendirmeye ait bütün unsurları içermesini beklemek gerçekçi bir beklenti olarak değerlendirilemez. Eğitimde çeşitlilik; birey, eğitim düzeyi, ders içeriği, sosyal ortam, okul imkânları vb. iç ve dış dinamiklerden ciddi şekilde etkilendiği için, ölçme ve değerlendirme uygulamalarının etkililiğini sağlamada öncelik öğretim programlarından değil öğretmen ve eğitim uygulayıcılarından beklenir. Bu noktada özgünlük ve yaratıcılık öğretmenlerden temel beklentidir.

Bu bakış açısından hareketle öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yön veren ilkeleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Ölçme ve değerlendirme çalışmaları öğretim programının tüm bileşenleri ile azami uyum sağlamalı, kazanım ve açıklamaların sınırları esas alınmalıdır.
2. Öğretim programı, ölçme sürecinde kullanılacak ölçme araç ve yöntemleri açısından uygulayıcılara kesin sınırlar çizmez, sadece yol gösterir. Ancak tercih edilen ölçme ve değerlendirme araç ve yönteminde, gereken teknik ve akademik standartlara uyulmalıdır.
3. Eğitimde ölçme ve değerlendirme uygulamaları eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır ve eğitim süreci boyunca yapılır. Ölçme sonuçları tek başına değil izlenen süreçlerle birlikte bütünlük içinde ele alınır.
4. Bireysel farklılıklar gerçeğinden dolayı bütün öğrencileri kapsayan, bütün öğrenciler için genel geçer, tek tip bir ölçme ve değerlendirme yönteminden söz etmek uygun değildir. Öğrencinin akademik gelişimi tek bir yöntemle veya teknikle ölçülüp değerlendirilmez.
5. Eğitim sadece “bilme (düşünce)” için değil, “hissetme (duygu)” ve “yapma (eylem)” için de verilir; dolayısıyla sadece bilişsel ölçümler yeterli kabul edilemez.
6. Çok odaklı ölçme değerlendirme esastır. Ölçme ve değerlendirme uygulamaları öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilir.
7. Bireylerin ölçme ve değerlendirmeye konu olan ilgi, tutum, değer ve başarı gibi özellikleri zamanla değişebilir. Bu sebeple söz konusu özellikleri tek bir zamanda ölçmek yerine süreç içindeki değişimleri dikkate alan ölçümler kullanmak esastır.

1.4. BİREYSEL GELİŞİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde insanın çok yönlü gelişimsel özelliklerine dair mevcut bilimsel bilgi ve birikim dikkate alınarak bütün bileşenler arasında ahengi dikkate alan harmonik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda bazı temel gelişim ilkelerine değinmek yerinde olacaktır.

Öğretim programları, insan gelişiminin belirli bir dönemde sonlanmadığı ve gelişimin hayat boyu sürdüğü ilkesi ile hazırlanmıştır. Bu sebeple öğretim programlarında, her yaş döneminde bireylerin gelişim özelliklerini dikkate alarak destekleyici önlemler alınması önerilmektedir.

Gelişim, hayat boyu sürse de tek ve bir örnek yapıda değildir. Evreler hâlinde ilerler ve her evrede bireylerin gelişim özellikleri farklıdır. Evreler de başlangıç ve bitişleri açısından homojen değildir. Bu sebeple programlar olabildiğince bunu göz önünde bulunduran bir hassasiyetle yapılandırılmıştır. Programların amaçlarını ve kazanımlarını gerçekleştirme sürecinde gerekli uyarlamaların öğretmen tarafından yapılması beklenir.

Gelişim dönemleri ardışık ve değişmeyen bir sıra izler. Her evrede olup bitenler takip eden evreleri etkiler. Öte yandan bu ardışıklık belirli yönelimlerle karakterize edilir: basitten karmaşığa, genelden özele ve somuttan soyuta doğru gelişim gibi. Program geliştirme sürecinde söz konusu yönelimler hem bir alandaki yeterliliği oluşturan kazanım ve becerilerin ön şart ve ardıllığı noktasında dikkate alınmış hem de sınıflar düzeyinde derslerin dağılımlarında ve birbirleriyle ilişkilerinde göz önünde bulundurulmuştur.

Öğretim programlarında insan gelişiminin bir bütün olduğu ilkesi ile hareket edilmiştir. İnsanın farklı gelişim alanlarındaki özellikleri birbirleri ile etkileşim hâlinindedir. Söz gelimi dil gelişimi düşünce gelişimini etkiler ve düşünce gelişiminden etkilenir. Bu sebeple öğretmenlerden, öğrencinin edindiği bir kazanımın, gelişimde başka bir alanı da etkileyeceğini dikkate alması beklenir.

Öğretim programları bireysel farklılıklara ilişkin hassasiyetler göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır. Kalıtsal, çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklanan bireysel farklılıklar ilgi, ihtiyaç ve yönelme açısından da kendini belli eder. Öte yandan bu durum bireylerarası ve bireyin kendi içindeki farklılıkları da kapsar. Bireyler hem başkalarından farklılık gösterir hem de kendi içindeki özellikleri ile farklıdır. Örneğin bir bireyin soyut düşünme yeteneği güçlü iken aynı bireyin resim yeteneği zayıf olabilir.

Gelişim hayat boyu sürmekle birlikte bu gelişimin hızı evrelere göre değişkendir. Hızın yüksek olduğu zamanlar gelişim açısından riskli ve kritik zamanlardır. Bu sebeple öğretmenlerin gelişim hızının yüksek olduğu zamanlarda öğrencinin durumuna daha duyarlı davranması beklenir. Söz gelimi ergenlik dönemi kimlik edinimi için kritik dönemdir ve eğitim bu dönemde kimlik edinimini destekleyici sosyal etkileşimleri artırır ve yönetir.

1.5. SONUÇ

Elimizdeki programları güncelleme sürecinde hangi işlemlerden ve aşamalardan geçtiğimiz üzerine bilgi vermek de yerinde olacaktır. Bu bağlamda:

- Farklı ülkelerin son yıllarda benzer gerekçelerle yenilenip güncellenen öğretim programları incelenmiş,
- Yurt içinde ve yurt dışında eğitim öğretim ve programlar üzerine yapılan akademik çalışmalar taranmış,
- Başta Anayasamız olmak üzere ilgili mevzuat, kalkınma planları, hükûmet programları, şûra kararları,

siyasi partilerin programları, sivil toplum kuruluşları ve sivil araştırma kurumları tarafından hazırlanan raporlar vb. dokümanlar analiz edilmiş,

- Millî Eğitim Bakanlığı programlar ve öğretim materyalleri daire başkanlıkları tarafından geliştirilen anketler aracılığıyla öğretmen ve yöneticilerin programlar ve haftalık ders çizelgelerine yönelik görüşleri toplanmış,
- İllerden gelen her bir branşla ilgili zümre raporları incelenmiş,
- Branşlara yönelik açık uçlu sorulardan oluşan ve elektronik ortamda erişime açılan anket verileri derlenmiş,
- Eğitim fakültelerimizin branşlar ölçeğinde hazırladıkları raporlar incelenmiş,

Bütün görüş, öneri, eleştiri ve beklentiler, Bakanlığımızın ilgili birimlerinden uzman personel, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan çalışma gruplarınca değerlendirilmiştir.

Yapılan tespitler doğrultusunda öğretim programlarımız gözden geçirilip güncellenmiş ve yenilenmiştir. Programların uygulanmasına 2023-2024 eğitim öğretim yılı itibarıyla topyekûn geçilecek ve sonrasında yapılacak izleme değerlendirme sonuçlarına göre yine gerekli güncellemeler yapılacaktır. Böylelikle programlarımızın gelişmelerle ve bilimsel, sosyal, teknolojik vb. ihtiyaçlarla koşutluğunun sürekliliği sağlanmış olacaktır.

2

TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASI

2.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI

On dokuzuncu yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkmasını takiben genel eğitim kurumlarına verilen en önemli görevlerden birisi, vatandaşlık bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmek olmuştur. Bu doğrultuda dil ve edebiyatın yanı sıra tarih derslerine de özel önem verilmiştir. Bu dönemde, geçmişteki olay ve olguların tarihçiler tarafından ortaya konulduğu haliyle öğrencilere aktarılmasını temel alan geleneksel tarih öğretimi anlayışı hâkim olmuştur. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde gelişen yeni tarih öğretimi anlayışında ise bilgiden ziyade tarihsel düşünme becerileri ön plana çıkarılmış ve öğrencilere kanıt değerlendirme, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir.

Öğrencilere, geçmişe dair bilgiler verilmesi ve bu bilgiler aracılığıyla tarihe özgü çeşitli yeterlilik ve beceriler kazanmaları amacıyla hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, tarih biliminin doğasına uygun olarak sosyal bilimlerin farklı dallarının perspektif ve terminolojisinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu öğretim programı anlayışı; öğrencilerin tarihteki farklı konulara bütüncül bir bakış açısıyla bakmasını sağlamanın yanında tarih derslerini daha anlaşılır ve zevkli hale getirmeye de yardımcı olacaktır.

Kronolojik ve tematik anlayışların bir araya getirildiği bir yaklaşımla düzenlenen öğretim programıyla, öğrenenlerin aktif olarak rol aldığı bir öğrenme ortamında tarihî bilginin yapılandırılması amaçlanmıştır.

Ünitelerin içeriğini oluşturan konuları ilgili kavramlarla beraber öğretmeyi hedefleyen öğretim programı, bu yapıyla anlamlı ve kalıcı öğrenmeye katkı sağlayacaktır. Öğretim programı her bir üniteye geçen temel kavram, olgu ve genellemeleri ön plana çıkarmaktadır. Tarihî olayların sağlıklı bir biçimde öğrenilebilmesi için

her bir olayla ilgili temel kavram, olgu ve genellemeler arasındaki ilişkinin öğrenenler tarafından anlaşılması gerekmektedir. Öğrencilerin kavramlardan hareketle olgulara olgulardan da genellemelere ulaşmaları beklenir.

Tarih Dersi Öğretim Programı, önceki öğretim programlarının aksayan ve eleştirilen yönleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Öğretim programının içeriği hazırlanırken kavram ve olgulara dair soyut temalara ilişkin somut tarihî örneklerde Türk, İslam ve Anadolu tarihlerine ağırlık verilmiştir. Bu bakış açısı çerçevesinde içeriğin sunumunda insanlık tarihinin birikimi Türk ve Türkiye tarihinden seçilen olaylar merkezinde ele alınmıştır. Öğrencilerin, tarihî olay ve olguları mekânın yanı sıra maddi manevi bağlam ve yapılarla da ilişkilendirerek neden ve sonuçlarıyla birlikte derinlemesine analiz etmeleri amaçlanmıştır.

Bu yaklaşımla hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak aşağıda sıralanan amaçları gerçekleştirmek üzere düzenlenmiştir.

Bu programla öğrencilerin;

1. Geçmişten bugüne insanlığın birikimli mirasını kavramaları,
2. İnsanlık/dünya, Türk ve Türkiye (Anadolu) tarihinin farklı dönemlerini anlamak için gereken kavram, olay, olgu, kişi ve kurum bilgilerini kazanmaları,
3. Türk, İslam ve Türkiye tarihinde rol oynamış önde gelen siyasi ve sosyal teşekküller ile önemli şahsiyetleri tanımaları,
4. Yaşadıkları toplum, ülke ve dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkındalığını kazanarak, günümüzde olup bitenleri yorumlamayı ve geleceğe yönelik projeksiyonlar oluşturabilmeyi kapsayan bir tarih bilinci geliştirmeleri,
5. İnsanlık tarihi bağlamında Türk milletinin ve Türk kültürünün geçmişten bugüne serüvenini takip etmeleri ve anlamaları,
6. Medeniyetimizin dayandığı temel değerleri kavramaları, benimsemeleri ve bunları davranışlarına yansıtmaları,
7. Tarihî bir olay veya olgunun yerel, ulusal ve uluslararası boyut ve etkileşimleri olduğu konusunda farkındalık oluşturmaları,
8. Tarihî olayların, meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî özelliklerini yansıttığını ve bu nedenle bir olayı değerlendirirken olayın meydana geldiği dönemin koşullarını dikkate almanın gerekliliğini kavramaları,
9. Birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kanıtları belirleme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi içeren tarihe özgü yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak kanıtla desteklenen çıkarımlarda bulunmaları,
10. Millî kimlik ve aidiyet duygularını geliştirerek Türkiye'nin küreselleşen dünya içindeki yerini ve rolünü kavramaları,
11. Geçmişin tarihî bilgiye dönüştürülmesi süreçlerinde tarihçilerin esas aldıkları ilkeler ile yararlandıkları yöntemleri ve kullandıkları becerileri birer yaşam becerisi haline getirmeleri,
12. Belirli bir tarihî olay veya olgunun farklı bakış açıları veya tarih görüşleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde değerlendirilip yorumlanabileceği konusunda farkındalık oluşturmaları ve bu farklı anlayışlara saygı duymaları,

13. Toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması ve sürdürülmesinin yanı sıra millî kimliğin oluşmasında ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.

2.2. ALANA ÖZGÜ YETERLİLİK VE BECERİLER

Günümüzde tarih bilimine yönelik araştırmaların sonuçlarına bağlı olarak tarih yazımı ve tarih eğitiminde ortaya çıkan gelişmeler neticesinde tarih derslerinin içeriği yeniden yapılandırılmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarihin neden öğretilmesi gerektiği üzerine yapılan tartışma ve araştırmaların çoğalması tarih eğitiminin öğrencilere kazandıracığı bir dizi beceri ve yeterliğin belirlenmesini kolaylaştırmıştır. Bu süreçte ortaöğretim düzeyinde tarih eğitimi sadece belirli olayların bilişsel düzeyde öğretilmesi amacının ötesine geçerek tarihsel bilginin üretim süreci ve mekanizmalarını da içerecek biçimde genişletilmiştir.

Geçmişe ilişkin bir sorgulama süreci olarak tarih dersleri aracılığıyla öğrenciler gerçek tarihsel öğrenme etkinlikleriyle karşılaşır, bilgi üretim sürecine katılır ve kendi tarih anlatılarını inşa ederler. Nitekim tarih derslerindeki öğrenme-öğretme süreçlerine kaynaklarla çalışmayı dâhil etmek, öğrencilerin okuduklarını salt aktaran “bilgi anlatıcıları” konumundan sıyrılıp, tarihçiler gibi “bilgiyi üreten/yorumlayan” bir role sahip olmalarına katkı sağlar. Kuşkusuz böyle bir tarih eğitimi yaklaşımı ise tarihsel düşünme becerileriyle mümkün olabilir.

Tarihsel düşünme, özü itibarıyla “bir tarihçi gibi düşünme” olarak tanımlanmaktadır. Zira tarihçi gibi düşünmek, tarih yazımının ve eğitiminin metodolojisine hâkim olmayı, tarihçinin çalışma yöntemlerini ve bilgi üretme süreçlerini kullanmayı gerektirmektedir. Öğrencilerin de tarihsel bilginin üreticisi olabilmesi için tarihsel düşünme süreçlerini bilmesi ve birer “tarihçi” gibi çalışabilmesi lazımdır.

Tarihsel düşünmeyle ders kitaplarındaki bilgileri ezberlemek değil, tarihin bir disiplin olarak kendisine özgü düşünme becerilerini öğrencilere kazandırmak amaçlanmaktadır. Tarihsel düşünmede, geçmişteki olayları anlamak, geçmiş hakkında yorum yapmak ve geçmişle güncel arasında köprüler kurmak esastır. Buna ilaveten tarihsel düşünme, geçmişin bütünüyle tarih kapsamına girmediğini, tarihsel gerçeğin kendine has bazı özelliklerinin olduğunu anlamada yardımcı olur.

Öğrencilerin tarihsel olay, olgu ve bulgulara ilişkin eleştirel bir tutum sergilemeleri, tarih bilinci ve tarih yorumu açısından zorunlu olan düşünme süreçlerini öğrenip uygulamaları gerektiği gün geçtikçe daha geniş kitlelerce kabul edilmektedir. Bu bağlamda tarihsel düşünme becerileri öğrencilerin kronolojik olarak akıl yürütmelerine, geçmişteki olgular arasında çoklu neden-sonuç bağlantıları kurmalarına, sosyal yapı, zihniyet, kurum ve kuruluşların zamanla geçirdikleri değişimleri fark etmelerine olanak sağlar. Bazı tarihsel olguların süreklilik arz eden özelliklerini kavramalarına ve bunları güncel gelişmelerle ilişkilendirmelerine imkan sunar.

Türkiye’de tarih eğitimi alanında yapılan araştırmaların oluşturduğu birikimin çıktıkları arasında öğrencilere alan becerileri kapsamında tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılması da yer almaktadır. Nitekim yurtdışı literatürde tarihsel düşünme (historical thinking) olarak nitelendirilen, Türkiye’de 2007 Tarih Dersi Öğretim Programlarında tarihsel düşünme becerileri olarak adlandırılan öğrenme çıktıları önemli bir yer tutmuştur. Bu beceriler 2007 programında kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorun analizi ve karar verme ile tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma şeklinde beş başlık altında ele alınmıştır. 2018 yılında yapılan programda ise kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, neden-sonuç ilişkisi kurma, değişim-sürekliliği algılama, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorun analizi

ve karar verme ile tarihsel empati adlarıyla sekiz başlık altında detaylandırılmıştır. 2022 yılında güncellenen Ortaöğretim Tarih Dersi 9-11. Sınıflar Öğretim Programında ise öğrenme hedefleri, değer ve tutumlar, genel beceriler ve tarihsel düşünmenin anahtar kavramlarıyla birlikte öğrencilere kazandırılmak istenen tarihsel düşünme becerileri şunlardır:

Şema 1: Tarihsel Düşünme Becerileri

Şema 1’de görüldüğü üzere Ortaöğretim Tarih Dersi 9-11. Sınıflar Öğretim Programında tarihsel düşünme becerileri altı başlığa ayrılmıştır. Kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma, tarihsel sorun analizi ve karar verme ile tarihsel empati şeklinde sıralanan tarihsel düşünme becerileri ayrıntılı bir biçimde aşağıda sunulmuştur:

AB1. Kronolojik Düşünme

Tarihin temel bileşenlerinden biri tarihsel zamandır. Tarihsel zaman, toplumu derinden etkileyerek iz bırakmış olayların tanımlanmasında kullanılan, geçmiş zamanın bir parçasıdır. Kronoloji ise tarihsel zaman içinde tanımlanan bu olayların öncelik-sonralıklarına göre belli bir zamansal sıraya dizilmesidir. Zira kronoloji, tarihsel düşünmeyi düzenleyen zihinsel bir yapı işlevi görür. Tarihin omurgası olarak da nitelendirilen kronoloji bilgisiy-le öğrenciler tarihsel olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurar ve bu olayları bütünlük içinde öğrenir. Geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki farkı sağlıklı bir biçimde ayırt ederek geçmişi daha anlamlı hâle getirir. Böylelikle öğrencilerin kendi tarihsel bilgilerini yapılandırmalarına sistematik bir katkı sağlar.

Kronolojik düşünme becerisinin göstergeleri şunlardır:

AB1.1. Geçmiş, bugün ve gelecek arasında ayırım yapar.

AB1.2. Tarihsel olayları milattan önce (MÖ) ve milattan sonra (MS) ayrımına uygun olarak tarih şeridinde yerleştirir.

AB1.3. Herhangi bir tarihi (yılı), çağ, binyıl, yüzyıl, yarı ve çeyrek gibi zaman kavramlarıyla ifade eder.

AB1.4. Tarihsel bir metindeki zaman akışını belirler.

AB1.5. Kronoloji içeren tarihsel verileri ve kaynakları yorumlar.

AB1.6. Tarihsel bir olayı zamanla ilgili yanılığa düşmeden açıklar.

AB1.7. Belirli bir zaman akışına göre tarih şeritleri, tarihsel hikâyeler, akış şemaları ve zaman kapsülleri gibi materyaller hazırlar.

AB1.8. Tarihi dönemlere ayırmaya yönelik yaklaşımları karşılaştırır.

AB1.9. Tarihi dönemlere ayırmaya yönelik farklı yaklaşımlar önerir.

AB2. Tarihsel Kavrama

Tarihsel kavrama geçmişin derinlemesine ve tüm boyutlarıyla anlaşılması esasına dayanır. Bu çerçevede geçmişe ait olgu, terim, kavram ve teoriler arasındaki ilişkileri anlamayı temel alır. Tarihsel kavrama becerisinde öğrenciler geçmişe ait buluntuları, belgeleri, günlükleri, mektupları, sanat eserlerini ve edebi ürünler gibi kaynakları incelerken, aynı zamanda olayların meydana geldiği tarihsel bağlamı dikkate alarak geçmiş, bugünün kavram ve normlarıyla değerlendirmekten kaçınmayı öğrenir. Tarihsel kavramayı içselleştirmiş öğrenciler metinde geçen olayları zihinlerinde canlandırarak (imgeleme/tahayyül etme) okuma yeteneklerini geliştirir; metni okuma süreçlerinde birey ve grupların niyetlerini, eğilimlerini, değer yargılarını ve fikirlerini göz önünde bulundurur.

Tarihsel kavrama becerisinin göstergeleri şunlardır:

AB2.1. Tarihsel bir belge veya metnin yazarı ve kaynağını belirtir.

AB2.2. Tarihsel bir metnin içeriğini kim, ne, nasıl, nerede, neden-sonuç ve ne zaman gibi temel sorular çerçevesinde çözümler.

AB2.3. Tarihsel bir metindeki olgu ve görüşleri ayırt eder.

AB2.4. Tarihsel bir olayı açıklarken belgeler, görseller, kaynak kişiler, kalıntılar ve buluntular, sanat eserleri ve edebi ürünler gibi geçmiş anlatan kaynaklarda sunulan verileri kullanır.

AB2.5. Belgeler, görseller, kaynak kişiler, kalıntılar ve buluntular, sanat eserleri ve edebi ürünler gibi geçmiş anlatan kaynaklarda yer alan tarihsel verileri kendi cümleleri ile açıklar.

AB3. Tarihsel Analiz ve Yorum

Tarihçiler geçmiş anlamaya çalışırken kaynaklar üzerinden kendi tarihsel metinlerini inşa ederler. Bu nedenle tarihçilerin verilere bağlı ortaya koyduğu yorumlar, aynı tarihsel kaynaklara dayandırılrsa dahi tarihçiden tarihçiye ve toplumdan topluma değişebilir. Tarihsel analiz ve yorum becerisi, tarihçilerin geçmiş farklı yorumlama nedenlerini anlamayı gerekli kılmaktadır. Bu beceriye sahip olan öğrenciler tarihsel bilgiyi üreten yazarları ve sundukları kanıtları eleştirel bir gözle inceler. Geçmişe ait olgu, terim, teori ve kavramlar arasındaki ilişkileri net bir biçimde ortaya koyar. İncelenen metindeki tarihsel olgu ve genellemeler yanında, nesnel ve öznel anlatımları ayırt eder. Konuyla ilgili öğretmen anlattığı ve ders kitaplarında yer alan bilginin dışındaki tarihsel belgelere, görsellere, kalıntılara ve buluntulara ulaşan öğrenciler, geçmişe ilişkin farklı yorumları ve yaklaşımları görür. Böylelikle tarihçilerin metinlerini oluştururken farklı olguları kullanabileceklerini ve bu olguları farklı yorumlayabileceklerini kavrar.

Tarihsel analiz ve yorum becerisinin göstergeleri şunlardır:

AB3.1. Geçmişte yaşamış insanların farklı bakış açıları olabileceğine kanıtlar gösterir.

AB3.2. Tarihsel olaylara ilişkin tarihçilerin farklı yorumları olduğunu kavrar.

AB3.3. Tarihsel olaylar hakkındaki algı, önem ve yorumların yeni gelişmeler doğrultusunda değişebileceğini açıklar.

AB3.4. Tarihsel olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkilerini analiz eder.

AB3.5. Tarihsel sürekliliği olan sorunları belirleyerek çağlar ve bölgeler arasında karşılaştırmalar yapar.

AB3.6. Tarihsel kaynaklara dayalı olan ve olmayan görüşleri ayırt eder.

AB3.7. Tarihsel süreçteki farklı anlayış, dönem, gelişme, kurum ve uygulamalara örnekler verir.

AB3.8. Birbiriyle karşıt görüşler içeren tarihsel metinlerin benzer ve farklı yönlerini karşılaştırır.

AB3.9. Tarihsel olayların yol açtığı fırsatları ve sınırlılıklar hakkında çıkarımlarda bulunur.

AB4. Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma

Tarih yazma veya tarihsel bir anlatıyı inşa etme süreci geçmişe ait kaynaklarla çalışmayı gerektirir. Profesyonel tarihçilerin kullandığı metodolojik yaklaşımları, amatör tarihçiler ve tarih dersi alan öğrenciler de kullanabilir. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisinde öğrenciler, geçmişe ait kaynakları bir dedektif hassasiyetiyle sorguya çekerek veri elde eder, bu verileri kullanarak da kendi tarihsel anlatılarını oluşturur. Böylelikle öğrenciler dersin öğretmen anlatısı ve ders kitabından ibaret olmadığını fark eder. Tarih dersleri için ders kitabının dışında çok sayıda kaynağın var olduğunu da bilir. Hatta bir tarihçi yaklaşımıyla birincil veya ikincil kaynaklarla çalışabilen öğrenciler ders kitaplarındaki tarihsel bilgileri sorgular. Ders kitaplarında yer verilmeyen bakış açılarını fark eder, ders kitabının tamamıyla veya kısmen göz ardı ettiği bir konuyu derinlemesine inceler. Ayrıca geçmiş hakkındaki birçok yargının “değişime açık, güncellenebilir ve tartışılabilir” olduğunu algılar. Yeni kaynakların keşfedilmesi ve mevcut kaynaklara yeni yaklaşımlarla farklı yorumların getirilmesi sonucunda tarihsel bilginin tekrar üretilebileceğini fark eder. Dikkatli bir araştırmanın geçmişle ilgili sorunların üzerindeki “sis perdesini” kaldırmaya çalışır ve daha önce ortaya atılmış iddiaları çürütebileceğini deneyimler.

Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisinin göstergeleri şunlardır:

AB4.1. Tarihsel kaynaklara anlamlı sorular sorar.

AB4.2. Farklı kaynaklardan tarihsel veri elde eder.

AB4.3. Tarihsel verilerin geçerliğini ve güvenilirliğini sorgular.

AB4.4. Tarihsel kaynaklardan elde ettiği verileri çözümler.

AB4.5. Tarihsel kaynaklardan elde ettiği verileri bulgulara dönüştürür.

AB4.6. Tarihsel bulgulardan yola çıkarak ulaştığı sonuçları raporlaştırır.

AB5. Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme

Geçmiş, insanoğlunun aldığı kararlar ile bu kararların sonucunda meydana gelen olaylardan oluşur. Tarihi öğrenebilmek için geçmişte yaşayan insanların sorunları, aldıkları kararlar, bu kararları etkileyen faktörler ve alınan kararların sonuçları kullanılabilir. Ancak tarihsel alıntılarla ortaya çıkan durum, kişisel yargıları, çeşitli

ikilemleri ya da çıkmazları içerebilmektedir. İşte bu kişisel yargılar, ikilemler ya da çıkmazlar nedeniyle geçmişte yaşanan olayları öğrencilerin anlamaları için “Bu olayların çözümü için farklı neler yapılabilirdi?” sorusuna cevap aranır. Böylelikle öğrenciler tarihsel olayları analiz eder, geçmişte yaşayan insanların yaptığı doğru ya da yanlış seçimleri etkileyen değerleri ve inançları sorgular. Geçmişteki bir sorunu tarihsel bağlamında ve olayı yaşayan insanların gözünden değerlendirerek dönemin şartları içinde neler yapılabileceğini düşünür. Geçmişte yaşayan insanların kritik anlarda yüz yüze geldiği sorun, ikilem ve çıkmazları anlar. Mevcut çözümün alternatiflerini belirler, tercih edilmemiş seçeneklerin sonuçları hakkında öngörüler geliştirir ve bunları tercih edilmiş çözüm yollarının sonuçlarıyla karşılaştırarak değerlendirir.

Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisinin göstergeleri şunlardır:

AB5.1. Geçmişteki konu ve sorunları tanımlar.

AB5.2. Geçmişteki konu ve sorunlarla ilgili insanların çıkar, değer ve bakış açılarını analiz eder.

AB5.3. Geçmişte yapılan uygulamaların ve alınan kararların alternatiflerini değerlendirir.

AB5.4. Güncel sorunların tarihsel arka planlarını tespit eder.

AB5.5. Güncel sorunların ortaya çıkmasına yol açan geçmişteki ve günümüzdeki nedenlere ilişkin çıkarımlarda bulunur.

AB5.6. Tarihsel bir sorunu çözmeye yönelik eylem planı hazırlar, bu doğrultuda problemi tanımlar, problemi ortaya çıkaran faktörleri analiz eder ve iyi incelenmiş tercihler arasından inandırıcı bir çözüm önerir.

AB5.7. Tarihsel bir karara dayalı uygulamaları değerlendirir.

AB6. Tarihsel Empati

Tarihsel empati geçmişte yaşayan insanların yaptıkları eylemleri onların bakış açılarından hareketle anlama çabasıdır. Bu bağlamda tarihsel empatide geçmişte yaşayan insanların hayatlarını ve davranışlarını çevreleyip yönlendiren sosyal, kültürel, entelektüel, duygusal etkenleri anlamak, geçmiş hakkında bir çıkarım veya değerlendirme yaparken bunları hesaba katmak esastır. Tarihsel empati becerisiyle öğrenciler sadece tarihsel kişilerin ya da grupların kendi dünyalarına özgü bir bakış açıları olduğunu bilmekle kalmaz, aynı zamanda bu bakış açılarının belli olayları nasıl etkilediğini de görür. Duyuşsal alanın yanı sıra tarihsel kaynaklara dayalı derin bir bilişsel süreci işe koşar. Geçmişteki insanların davranışlarının nedenlerini anlar ve açıklar. Tarihsel olayların, kişilerin, döneme ait kültürel, ekonomik, siyasal, toplumsal ve felsefi bilgilerin farkına varır. Tarihsel empati kurarken bugünün değerleri ile geçmişi yargılamamayı öğrenir, çalışılan dönemdeki olayı etkileyen faktörlerin günümüzden kesin olarak farklı olabileceğini algılar.

Tarihsel empati becerisinin göstergeleri şunlardır:

AB6.1. Dönemin şartlarına uygun olarak geçmişteki insanların duygu, düşünce ve amaçlarını tespit eder.

AB6.2. Kendi duygu, düşünce ve yargılarından etkilenmeden incelediği dönemin özelliklerini kavrar.

AB6.3. Tarihsel olayları dönemin bakış açısıyla değerlendirir.

AB6.4. Geçmiş olayları değerlendirirken tarihsel bağlam ve kronolojiyi doğru kullanır.

AB6.5. Geçmiş olaylara ilişkin elde ettiği veriler ve dönemin şartlarını dikkate alarak kendi tarih anlatısını oluşturur.

2.3. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Tarih Dersi Öğretim Programının işlevsel bir biçimde kullanılabilmesi için öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlar aşağıda sunulmuştur.

1. Tarih derslerinde anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin meydana gelebilmesi için öğrencilerin bilmeleri gereken temel unsurlardan bir tanesi kavramlardır. Tarih öğretmenleri öğrencilerin ünitelerle ilgili bilgi düzeylerini tespit ettikten sonra, konu içinde temel kavramların öğretimine ilişkin uygulamalara (kavram haritaları, kavram ağları, yapılandırılmış grid, sözlük hazırlatma vb.) yer vermelidir.
2. Tarih Dersi Öğretim Programı'nda önemli şahsiyetlere de vurgu yapılmaktadır. Tarihin şekillenmesinde önemli rol oynamış bu şahısların hayat ve kariyerleri ile tarihe mal olmuş eser ve faaliyetleri programda yer alan konu ve kazanımlarla ilişkilendirilerek öğretilmelidir.
3. Öğretmenler konuların öğretiminde yer temelli öğrenmeye dayalı etkinliklere de yer vermelidirler. Bu çerçevede, öğretmen denetiminde sanal müze ziyaretleri, çevre ve okul imkânları uygun ise tarihi mekân ve müze ziyaretleri yapılmalıdır. Öğretmenler ziyaretlerin; ilişkilendirilen kazanım ve açıklamaları doğrultusunda planlanması, uygulanması ve sonuçlandırılması konusunda gerekli tedbirleri almalıdır.
4. Çeşitli kazanımlarda verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.
5. Öğretmenler, tarih dersi ile ilgili bilgi, beceri, değer ve tutumları öğrencilerine kazandırırken sadece ders kitaplarına bağlı kalmamalıdır. Öğretmenler, sınıf düzeylerini dikkate alarak mevzuata ve kazanımlara uygun olan öğretim materyalleri (sunum, etkinlik, çalışma kâğıtları, proje, okuma parçaları ile yazılı, görsel ve işitsel biçimlerdeki birinci ve ikinci elden tarihî kaynaklar vb.) hazırlamalı ya da EBA vb. ortamlarda var olan bu türden materyalleri derslerinde kullanmalıdır. Dijital kaynakların kullanımı hususunda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kurallara uyulmalıdır. Özellikle, İnternet'ten indirilerek kullanılan materyallerin kullanımında intihal yapılmamalı, etik kurallara ve telif haklarına riayet edilmelidir.

2.4. ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU

Tarih Dersi Öğretim Programı'nda yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre ile bunların ders saatlerine oranı aşağıda sunulmuştur:

9.SINIF			
Ünite	Kazanım Sayısı	Ders	Oran(%)
1. TARİH VE ZAMAN	3	8	11
2. İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ	6	16	23
3. ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA	4	10	15
4. İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI	4	10	15
5. İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU	5	14	18
6. TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ	5	14	18
TOPLAM	27	72	100

10.SINIF			
Ünite	Kazanım Sayısı	Ders	Oran(%)
1. YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ	5	12	17
2. BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1302-1453)	4	10	14
3. DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER	3	8	10
4. BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ	3	8	10
5. DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)	7	18	24
6. SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI	2	4	7
7. KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ	5	12	18
TOPLAM	29	72	100

11.SINIF			
Ünite	Kazanım Sayısı	Ders	Oran(%)
1. DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİ KARŞISINDA OSMANLI SİYASETİ (1595-1774)	4	16	22
2. DEĞİŞİM ÇAĞINDA AVRUPA VE OSMANLI	3	12	17
3. DEVRİMLER ÇAĞINDA DEĞİŞEN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ	4	16	22
4. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DENGE STRATEJİSİ (1774-1914)	4	16	22
5. XIX VE XX. YÜZYILDA DEĞİŞEN SOSYO-EKONOMİK HAYAT	3	12	17
TOPLAM	18	72	100

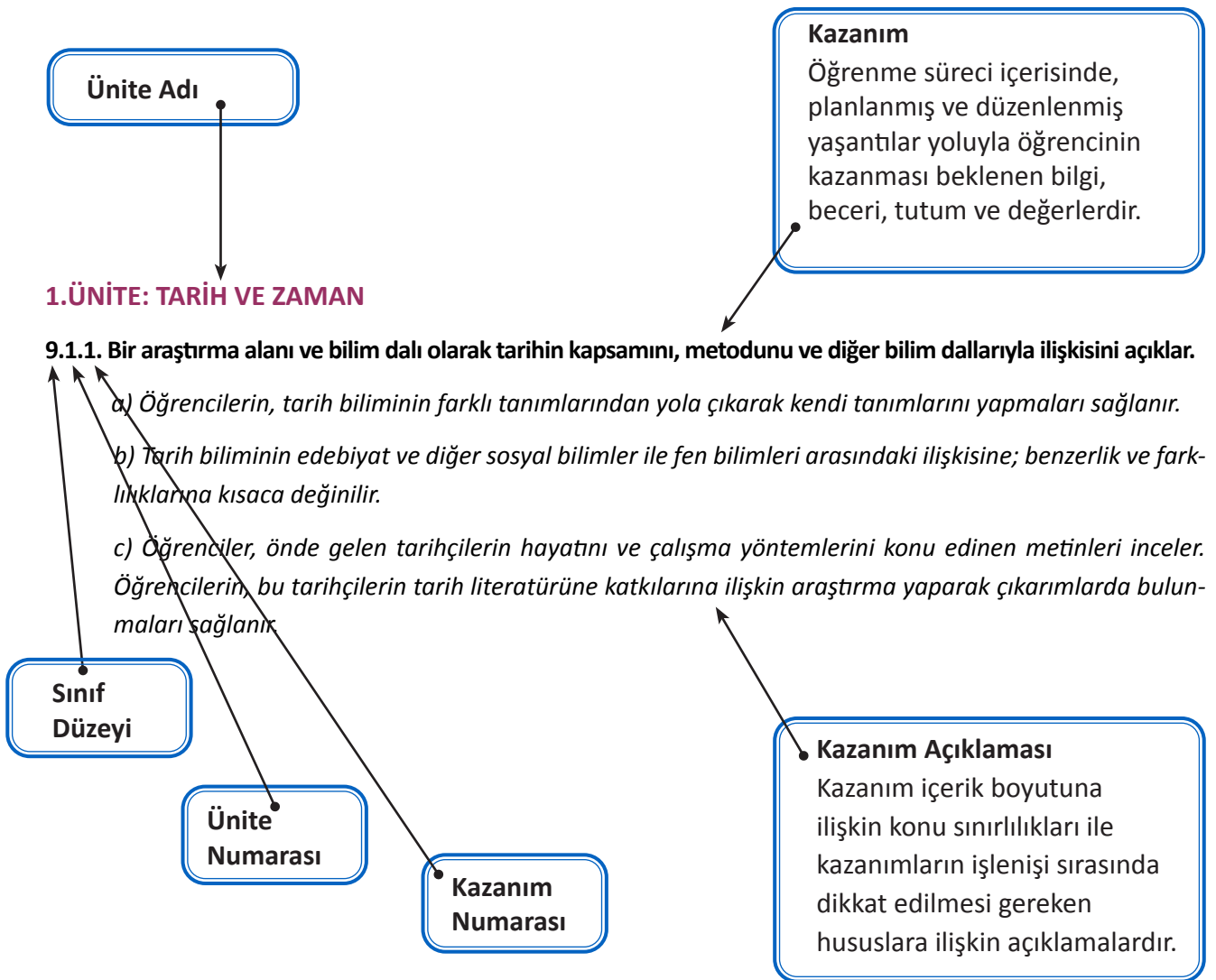
2.5. TARİH DERSİ KİTAP FORMA SAYILARI VE KİTAP EBADI

DERS KİTABI	Forma Sayıları*	Kitap Ebadi
9. Sınıf	10-14	19,5 x 27,5
10. Sınıf	12-16	19,5 x 27,5
11. Sınıf	13-17	19,5 x 27,5

*Forma sayıları alt-üst sınır olarak yazılmıştır.

3.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI

Tarih Dersi Öğretim Programı'nın hazırlanmasında kronolojik ve tematik yaklaşımlar bir arada ele alınmıştır. Tarih Dersi Öğretim Programı'nın ünite yapısı şematik olarak aşağıda sunulmuştur:

3.2. SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALAR

9. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1.ÜNİTE: TARİH VE ZAMAN

9.1.1. Bir araştırma alanı ve bilim dalı olarak tarihin kapsamını, metodunu ve diğer bilim dallarıyla ilişkisini açıklar.

- a) Öğrencilerin, tarih biliminin farklı tanımlarından yola çıkarak kendi tanımlarını yapmaları sağlanır.
- b) Tarih biliminin edebiyat ve diğer sosyal bilimlerle fen bilimleri arasındaki ilişkisine; benzerlik ve farklılıklarına kısaca değinilir.
- c) Öğrenciler, önde gelen tarihçilerin hayatını ve çalışma yöntemlerini konu edinen metinleri inceler. Öğrencilerin, bu tarihçilerin tarih literatürüne katkılarına ilişkin araştırma yaparak çıkarımlarda bulunmaları sağlanır.

9.1.2. Tarih öğrenmenin amaç ve yararlarını analiz eder.

- a) Ortak hafızanın kimlik oluşturma ve toplumsallaşmadaki rolü üzerinde durulur.
- b) Mensubu olduğumuz toplum ve ülke ile içinde yaşadığımız dünyayı anlamak için geçmiş bilmemiz gerektiği üzerinde durulur.
- c) Günümüzde olup bitenleri anlayabilmek ve gelecek hakkında gerçekçi ve akılcı planlamalar yapabilmek için geçmişte meydana gelenlerin farkındalığına dayanan bir tarih bilincine sahip olmak gerektiği kısaca vurgulanır.
- ç) Öğrencilerin, tarihî olayları bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele almanın (Anakronizm) tarihî gerçeklerin yorumlanmasına etkilerini örnek olay ve metinler üzerinden analiz etmeleri sağlanır.

9.1.3. Zamanı anlama ve anlamlandırmaya yönelik farklı yaklaşımları analiz eder.

- a) Farklı toplum ve kültürlerin geçmişin dönemlendirilmesinde kendi tarihlerindeki önemli olayları dikkate aldıklarına değinilir.
- b) Zaman içerisinde kullanılan farklı takvim sistemlerine (güneş yılı ve ay yılı esaslı takvimler) ve Türklerin kullandığı takvimlere (On İki Hayvanlı Türk Takvimi, miladi takvim, hicrî takvim, Celâli Takvimi, Rûmî Takvim) değinilir. Öğrencilerin kendi doğum tarihlerinin bu takvimlerdeki karşılığını hesaplamaları sağlanır.
- c) Öğrencilerin, yüzyıl hesaplamalarının nasıl yapıldığını örneklerle göstermeleri sağlanır.

2. ÜNİTE: İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki dönemlerde yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.

- a) Öğrencilerin, Göbeklitepe, Çatalhöyük ve Çayönü gibi yerleşik hayata ve medeniyete dair bilinen en eski yerleşim yerlerinden günümüze kalan maddi kültür buluntularını veya buluntulara dair bilgi ve belgeleri incelemesi sağlanır. Öğrencilerin, bulgulardan yola çıkarak yazının icadına kadarki zamanlarda insanoğlunun hayat tarzına, tabiat ile ilişkisine ve hayatta kalma mücadelesine (yeme-içme, giyinme ve barınma) dair ulaştığı sonuçlar hakkında çıkarımlarda bulunmaları sağlanır.
- b) Yazının icadından önceki zamana dair dönemlendirmeye değinilir.

9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi açıklar.

- a) Yazının kullanılmasıyla bilginin kaydedilmesinin yönetim açısından sağladığı kolaylıklar ile bilimsel tecrübenin üzerindeki etkilerine değinilir.
- b) Öğrencilerin, alfabenin ortaya çıkış sürecini açıklamaları sağlanır.
- c) Öğrencilerin, yazının icadının medeniyetlerin gelişimindeki etkisini fark etmeleri sağlanır.

9.2.3. İlk Çağ'daki belli başlı medeniyet havzalarını tanır.

- a) İlk Çağ medeniyetleriyle ilgili başlıca olay ve olgular tarih şeridi üzerinde gösterilir. Başlıca gelişmeler olarak Sümerler'in yazıyı bulması (MÖ 3200), Urkagina Yasaları'nın çıkarılması (MÖ 2375), Anadolu'da yazının kullanılmaya başlanması (MÖ 1900), Hammurabi Kanunları (MÖ 1700), Kadeş Antlaşması (MÖ 1280), Truva Savaşları (MÖ 1260-1250), İlk Olimpiyatlar (MÖ 776), Roma'nın kurulması (MÖ 753), Lidyalıların parayı kullanmaya başlamaları (MÖ 680), Pers İmparatorluğu'nun kurulması (MÖ 550), İskender İmparatorluğu'nun kurulması (MÖ 359), Hz. İsa'nın doğumu (0), Milano Fermanı (313), Kavimler Göçü (375), Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlığın resmi din hâline gelmesi (380) ve Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması (395) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**
- b) İlk Çağ'ın önemli medeniyet havzaları (Çin, Hint, İran, Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Doğu Akdeniz, Ege Yunan), bu havzalardaki medeniyet teşekkülleri ve bunların insanlığa katkıları harita/haritalar üzerinde gösterilir.
- c) Öğrencilerin, medeniyet havzalarının oluşumu ile coğrafya, iklim ve su kaynakları arasındaki ilişkiyi açıklamaları sağlanır.

9.2.4. İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.

- a) Konar-göçer ve yerleşik hayat tarzlarının İlk Çağ'dan itibaren birbirlerini tamamlayan ve coğrafi şartlara bağlı olarak tercih edilen hayat tarzları olduğu vurgulanır.
- b) İlk Çağ'da insan topluluklarının kitlesele göçlerinin sebeplerine belli başlı tarihî örnekler (Ege Göçleri ve İç Asya Göçleri) üzerinden değinilir. Öğrencilerin, iklim değişikliklerine bağlı nedenlerle göçlerin günümüzde de yaşanabileceğine dair çıkarımda bulunmaları sağlanır.
- c) İlk Çağ'daki başlıca tüccar kavimler (Asurlular, Fenikeliler, Lidyalılar ve Soğdlar) ve faaliyet bölgeleri harita üzerinde tanıtılır. Bu topluluklarla ilgili konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.

9.2.5. İlk Çağ'da siyasi gücün kaynaklarını siyasi yönetim biçimleriyle ilişkilendirir.

- Öğrencilerin, İlk Çağ'da Asya ve Avrupa'da varlığını sürdüren siyasi yönetim biçimleri olarak tiranlık, aristokrasi, monarşi, demokrasi, cumhuriyet ve imparatorluğu örneklerle coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç açısından mukayese etmeleri sağlanır.

9.2.6. İlk Çağ'da hukuk sistemlerinin oluşturulmasında etkili olan dinî ve beşerî kaynakları açıklar.

- Sözlü ve yazılı hukuk kaynaklarına (akıl, gelenek ve kutsal kitaplar) ilişkin tarihî örnekler (Urkagina ve Hammurabi Kanunları, Hitit Hukuku ve Tevrat) kısaca ele alınır.

3. ÜNİTE: ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA

9.3.1. Orta Çağ'da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları ilişkilendirir.

a) Orta Çağ'daki başlıca siyasi gelişmeler tarih şeridi üzerinde gösterilir. Başlıca siyasi gelişmeler olarak Batı Roma'nın yıkılması (476), Hz. Muhammed'in doğumu (571), Sasani Devleti'nin yıkılması (651), Endülüs Emevî Devleti'nin kurulması (756), Katolik-Ortodoks bölünmesi (1054), Moğol İmparatorluğu'nun kurulması (1196), Magna Carta (1215), Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması (1227), Yüzyıl Savaşları (1337-1453) ve Avrupa'da Veba Salgını (1347-1351) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

b) Öğrencilerin, Orta Çağ'daki belli başlı siyasi oluşumları (Çin, Moğol İmparatorluğu, Sasani Devleti, Doğu Roma İmparatorluğu); coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç bakımından ana hatlarıyla mukayese etmeleri sağlanır.

9.3.2. Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını örneklerle açıklar.

a) Tarıma dayalı ekonomilerde artı ürünün bölüşümü ile toprak mülkiyeti ve vergilendirmenin siyasi ve sosyal organizasyonların (monarşi, feodalite, tabakalı toplum) oluşmasındaki işlevlerine değinilir.

b) Orta Çağ'da Asya ve Avrupa arasındaki ticarete konu olan mallara, ticaret mekânlarına (arasta, be-desten, han, ribat, kervansaray, liman) ve paralara değinilir.

c) Kral Yolu, İpek Yolu, Kürk Yolu ve Baharat Yolu'nun dünya ticaretindeki rollerine vurgu yapılır. Söz konusu ticaret güzergâhları harita/haritalar üzerinde gösterilir.

ç) Öğrencilerin, veba salgınının sebepleri ve Avrupa'ya etkilerini açıklamaları sağlanır.

9.3.3. Orta Çağ'da Asya ve Avrupa'da askerî organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konar-göçer ve yerleşik) arasındaki ilişkiyi analiz eder.

9.3.4. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine etkisini değerlendirir.

Öğrencilerin, kanun metinlerindeki (Roma Hukuku, Justinianus Kanunları, Cengiz Yasası) seçme örnek ve uygulamalardan (aile ve iş akitleri, ceza infaz yöntemleri) hareketle insan topluluklarının kültür ve gelişmişlik düzeyleri ile hukuk sistemleri arasındaki ilişkiyi irdelemeleri sağlanır.

4. ÜNİTE: İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

9.4.1. Türklerin Asya'da tarih sahnesine çıktıkları ve yaşadıkları alanlar ile başlıca kültür çevrelerini tanıır.

a) İlk Türk devletleriyle ilgili başlıca siyasi gelişmeler tarih şeridi üzerinde gösterilir. Başlıca siyasi gelişmeler olarak Asya Hun Devleti'nin kurulması (MÖ 220), Asya Hun Devleti'nin yıkılması (216), Avrupa Hun Devleti'nin kurulması (370), Kavimler Göçü (375), Avrupa Hun Devleti'nin yıkılması (496), I. Kök Türk Devleti'nin kurulması (552), I. Kök Türk Devleti'nin yıkılması (630), II. Kök Türk Devleti'nin kurulması (682), II. Kök Türk Devleti'nin yıkılması (742), Uygur Devleti'nin kurulması (744) ve Uygur Devleti'nin yıkılması (840) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini**

desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.

b) Türk adının anlamı açıklanarak ilk Türk devletlerinin hâkim oldukları alanlar harita üzerinde gösterilir.

9.4.2. İslamiyet öncesi dönemde Türklerin yaşadığı coğrafyalar ile hayat tarzları arasındaki ilişkiyi analiz eder.

a) Tarıma uygun olmayan bozkır coğrafyasının Türk topluluklarını konar-göçer hayat tarzına yönelttiği vurgulanır.

b) Öğrencilerin, askerî kültürün Türk hayat tarzındaki yeri ve öneminden hareketle Türk topluluklarının geliştirdiği ve dünya askerî tarihine mal olmuş teşkilat, teçhizat ve taktikleri (süvarilik, onlu teşkilat, at, ok ve yay, üzengi, Turan taktiği) çağdaşı olan diğer güçlerle mukayese etmeleri sağlanır.

9.4.3. İlk ve Orta Çağlarda İç Asya'daki Türk siyasi teşekküllerinin güç ve yönetim yapısını açıklar.

a) Asya Hun, Kök Türk ve Uygur Devletleri'nin meşruiyet kaynakları, sosyal yapıları ve devlet teşkilatları arasındaki ilişkiye (Kök Tengri ve Kut inançları, coğrafi yapı, konargöçer hayat tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç, kurultay, ikili teşkilat yapısı ve ülüş ilkesi üzerinden) değinilir.

b) Öğrencilerin, "töre"nin Türk toplum yapısı ve hukuk sistemindeki tarihsel önemini açıklamaları sağlanır.

c) Orhun Kitabelerinden örnekler verilir.

9.4.4. Kavimler Göçü'nün sebep ve sonuçlarını siyasi ve sosyal açılardan analiz eder.

a) Öğrencilerin; Türklerin yaptıkları kitlesel göçlerin, onların yaşam tarzlarında meydana getirdiği değişimlerle ilgili çıkarımlarda bulunmaları sağlanır.

b) Kavimler Göçü ile Asya ve Avrupa'daki siyasi yapılarda meydana gelen değişim harita üzerinde gösterilerek Türk devlet ve toplulukları (Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Macarlar, Oğuzlar vd.) kısaca tanıtılır.

c) Öğrencilerin, günümüzde yaşanan kitlesel göçleri sebep ve olası sonuçları bakımından Kavimler Göçü ile mukayese etmeleri sağlanır.

ç) Avrupa Hun Devleti'nin kuruluşuna ve bu devletin Avrupa'ya etkilerine değinilir.

5. ÜNİTE: İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

9.5.1. İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika'nın genel durumunu açıklar.

a) İslamiyet'in ortaya çıktığı ve yayıldığı dönemlerdeki başlıca siyasi ve sosyal gelişmeler tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterilir. Başlıca siyasi gelişmeler olarak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) peygamberliğin gelişi (610), Müslümanların Habeşistan'a hicret etmesi (615), Müslümanların Medine'ye hicret etmesi (622), Medine Sözleşmesi (622), Bedir Savaşı (624), Uhud Savaşı (625), Hendek Savaşı (627), Hudeybiye Barışı (628), Hayber'in Fethi (629), Mute Seferi (629), Mekke'nin Fethi (630), Huneyn Seferi (630), Taif Seferi (630), Tebuk Seferi (631), Veda Haccı ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatı (632) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

b) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinin öncesinde Mekke'deki ve Arap Yarımadası'nın geri kalan kısmındaki siyasi durum ve toplumsal düzen ana hatlarıyla kısaca ele alınır.

c) "Cahiliye Dönemi" kavramı, toplum düzeni açısından kısaca açıklanır.

9.5.2. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Dört Halife Dönemi'nde Müslümanların Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetlerini analiz eder.

a) Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi'nde Müslümanların kendilerini korumak ve İslam'ı yaymak üzere gerçekleştirdikleri muharebelere değinilir. Muharebelerin sadece önem ve amaçları vurgulanarak diğer ayrıntılara girilmez.

b) Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi'nde İslamiyet'in yayılması amacıyla barışçıl yöntemlere öncelik verildiği vurgulanır.

c) Medine Sözleşmesi'nin öngördüğü toplum düzeni ve ilk kurumsal yapılanmalar (eğitim, idare, güvenlik ve yargı) kısaca ele alınır.

ç) Dört Halife Dönemi'nde İslam toplumunun idaresi, sınırların genişlemesi ve Müslümanlığın yayılması üzerinde durulur.

d) Dört Halife Dönemi'nde İslam toplumunda yaşanan siyasi mücadeleler ile sosyal karışıklıkların sebep ve sonuçlarına ana hatlarıyla değinilir.

9.5.3. Emeviler ile birlikte İslam Devleti'nin yapısında meydana gelen değişimi analiz eder.

a) Emeviler Dönemi'nde hilafetin saltanata dönüştüğü ve Arap olmayan unsurların (mevali) zaman zaman devlet idaresi ve sosyal yaşamda bazı haklardan mahrum bırakıldıkları vurgulanır.

b) Emeviler Dönemi'nde inanç ve siyaset ilişkisi ile keskinleşmeye başlayan mezhebî yönelimlere değinilir.

c) Öğrencilerin, Emeviler Dönemi'nde İslamiyet'in Kuzey Afrika ve Avrupa'daki yayılışını tarihsel önem açısından analiz etmeleri sağlanır.

ç) Müslümanların Anadolu'ya yönelik fetihleri ve İstanbul kuşatmaları ana hatlarıyla açıklanır. Bu bağlamda Ebû Eyyûb El-Ensârî'ye değinilir.

9.5.4. Türklerin Abbasi Devleti'ndeki askerî ve siyasi gelişmelerde oynadıkları rolleri açıklar.

a) Abbasiler Dönemi'ndeki başlıca siyasi gelişmelere değinilerek Halife Me'mun ve Mu'tasım Dönemlerinde Türk asker ve devlet görevlilerinin Abbasi devlet yönetiminde artan etkisi ve bu durumun sonuçları kısaca açıklanır. Bu bağlamda öğrencilerin, Cahiz'in eserinden (Türklerin Faziletleri) hareketle Türk imajı/algısını (vatanseverlik, cesaret, savaşıklık vb.) yorumlamaları sağlanır.

b) Öğrencilerin, Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde meydana gelen siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri karşılaştırmaları sağlanır.

c) Mısır'da kurulan ilk Türk devletlerinden Tolunoğulları (868-905), İhşîdîler (935-969), Eyyubiler (1174-1250) ve Memlûk Devleti'nin (1250-1517) öne çıkan özelliklerine değinilir.

9.5.5. VIII ve XII. yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmî faaliyetleri medeniyete katkısı bakımından değerlendirir.

a) İslam medeniyetinin ilim ve eğitim kurumları (Beytül-hikme, medreseler, camiler ve kütüphaneler) kısaca tanıtılır.

b) Farklı bilim alanlarındaki çalışmaları ile düşünce ve bilim tarihine geçmiş önemli Müslüman âlimleri (Farabi, İbn Sina, İmam Gazali, İbn Rüşd) öne çıkan çalışmaları, fikir ve eserleri yönüyle kısaca ele alınır.

c) Öğrencilerin, İslam dünyasında ortaya çıkan bilimsel gelişmeleri ve bu gelişmelerin Avrupa'ya etkilerini değerlendirmeleri sağlanır. Bu bağlamda önemli şahsiyetler ve tercüme faaliyetleri ekseninde Endülüs'teki düşünce ve kültür dünyasını analiz etmeleri sağlanır.

ç) İslam medeniyetinde sanata verilen önem ve öne çıkan sanat dallarına değinilir.

d) Öğrencilerin, Orta Çağ hakkındaki "Karanlık Çağ" algısının Avrupa özelinde geçerli olduğu vurgulanır ve aynı dönemde İslam dünyasının ulaştığı bilim ve medeniyet seviyesi hakkında çıkarımlarda bulunmaları sağlanır.

6. ÜNİTE: TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

9.6.1. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeye başlamaları ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Talas Savaşı (751), Karahanlı Devleti'nin kurulması (840), Gazneli Devleti'nin kurulması (963), Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması (1040), Dandakan Savaşı (1040), Pasinler Muharebesi (1048), Malazgirt Muharebesi (1071), Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması (1077), Harzemşahlar Devleti'nin kurulması (1097), Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1157), Gazneli Devleti'nin yıkılması (1187), Karahanlı Devleti'nin yıkılması (1212) ve Harzemşahlar Devleti'nin Yıkılması (1230) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

9.6.2. Türklerin İslamiyet'i kabul etme sürecine etki eden faktörleri açıklar.

a) Öğrencilerin, Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde etkili olan faktörler hakkında araştırma yaparak ulaştığı sonuçları açıklamaları sağlanır. Türk topluluklarının İslamiyet'i kabullerinin bir anda ve toplu olarak değil aşamalı olarak ve farklı tarihlerde gerçekleştiği çıkarımında bulunmaları sağlanır.

b) Acemler, Berberiler ve Kürtlerin İslam dinini kabul etme süreçlerine değinilir.

c) Oğuz Türklerinin İslamiyet'i kabul etmelerinin Türk ve İslam tarihinde meydana getirdiği siyasi, sosyal ve kültürel etkilere değinilir. Bu bağlamda Anadolu, Azerbaycan, Irak, İran ve Suriye gibi bölgelerde kurulan Türk devletlerinin Oğuz Türklerine dayandığı belirtilir.

9.6.3. Karahanlı ve Gazneli örneklerinden hareketle İslamiyet'in kabulünün Türk devlet yapısında ve toplumsal hayatta meydana getirdiği değişimleri analiz eder.

Dönemin yazılı eserlerinde (Kutadgu Bilig, Divânü Lûgati't-Türk, Atabetü'l-Hakayık ve Divân-ı Hikmet) İslamiyet'in etkisine yönelik öne çıkan özelliklere değinilir.

9.6.4. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'ndeki başlıca siyasi gelişmeleri Türk tarihi içerisindeki önemi bağlamında değerlendirir.

- a) Öğrencilerin, Dandanakan, Pasinler ve Malazgirt Muharebelerinin Türk tarihi açısından sebep ve sonuçlarını açıklamaları sağlanır.
- b) Büyük Selçuklu Devleti'nin Tuğrul Bey Dönemi'nde İslam dünyasında koruyucu rol üstlendiği vurgulanır.
- c) Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecine değinilir.

9.6.5. Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim ve toplum yapısını açıklar.

- a) İran ve Türk devlet geleneklerine ait unsurların Büyük Selçuklu devlet teşkilatında birlikte yer aldığı vurgulanır.
- b) Öğrencilerin, Nizâmülmülk'ün "Siyasetnâme" adlı eserini devlet yöneticilerinde aranan özellikler açısından tanıtmaları sağlanır.
- c) Selçuklu kültür ve medeniyetinin ana unsurlarına (Nizamiye Medreseleri, bilimsel ve düşünsel gelişim, mimari, sanat ve edebiyat alanlarındaki faaliyetler) değinilir.

10. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1. ÜNİTE: YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

10.1.1. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışı arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Saltuklular Beyliği'nin kurulması (1072), Danişmentliler Beyliği'nin kurulması (1080), Mengücekliler Beyliği'nin kurulması (1080), Çaka Beyliği'nin kurulması (1081), Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması (1077), I. Haçlı Seferi (1096-1099), Artuklular Beyliği'nin kurulması (1102), II. Haçlı Seferi (1147-1149), Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1157), Eyyubiler Devleti'nin kurulması (1174), Miryokefalın Muharebesi (1176), III. Haçlı Seferi (1189-1192), Moğol İmparatorluğu'nun kurulması (1196), IV. Haçlı Seferi (1202-1204), Bâbailer Ayaklanması (1240), Köseadağ Muharebesi (1243), Memlûklular Devleti'nin kurulması (1250), Ayn-ı Calut Muharebesi (1260), Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmî dil ilan etmesi (1277) ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1308) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

10.1.2. Anadolu'ya yapılan Türk göçlerinin sosyokültürel etkilerini analiz eder.

- Oğuz göçleri sırasında Türklerin Anadolu'da yerleşmesini kolaylaştıran nedenler kısaca açıklanır.
- Türkiye isminin doğuşu açıklanır. Öğrencilerin, Anadolu'nun Türkiye olarak adlandırılmasının nedenleri ile ilgili çıkarımda bulunmaları sağlanır.
- Öğrencilerin, Anadolu ile birlikte Irak ve Suriye bölgesine yapılan göçlerin, bu bölgelerde günümüze kadar devam eden Türkmen varlığına etkilerini analiz etmeleri sağlanır.
- İç Asya'nın batısında kurulan Türk Devleti'nin devamlılığı Büyük Selçuklu, Türkiye Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devletleri üzerinden vurgulanır.

10.1.3. Anadolu'daki ilk Türk siyasi teşekküllerinin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerini uzlaşma ve çatışma bağlamında değerlendirir.

- Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerine değinilerek öğrencilerin, bu beyliklerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki etkisini yorumlamaları sağlanır.
- Türkiye Selçuklu Devleti'nin teşkilat yapısı ile sosyokültürel özelliklerine ana hatlarıyla değinilir.
- Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans ile mücadeleleri çerçevesinde Miryokefalın Muharebesi'ne değinilir.

10.1.4. İslam dünyasının korunması bağlamında Türkiye Selçuklu Devleti ve Eyyubi Devleti'nin Haçlılarla yaptıkları mücadelelerin sosyokültürel etkilerini analiz eder.

- Haçlı Seferleri'nin güzergâhı harita/haritalar üzerinde gösterilir.
- Haçlı Seferleri'nin sebeplerine, taraflarına, katılanlarına (çocuk haçlı seferi vurgulanmak üzere), Haçlı

lar tarafından Hristiyanlara, Müslümanlara ve Yahudilere yapılan katliamlara ve Haçlılara karşı mücadele eden komutanlara (I. Kılıç Arslan, Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyubi vurgulanmak üzere) değinilir.

c) Öğrencilerin, Haçlı Seferleri'nin Avrupa'daki siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan dönüştürücü etkisini analiz etmeleri sağlanır.

ç) Haçlılarla yapılan mücadelenin Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesindeki pekiştirici rolüne değinilir.

10.1.5. Moğol İstilasının Anadolu'da meydana getirdiği siyasi ve sosyal değişimi analiz eder.

Babailer İsyanı'na Moğol İstilasının önünü açması bağlamında değinilerek Köseadağ Muharebesi'nden sonra Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi'nin ortaya çıkması kısaca açıklanır.

2. ÜNİTE: BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1302-1453)

10.2.1. 1302-1453 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Koyunhisar Muharebesi (1302), Bursa'nın Fethi (1326), Palekanon Muharebesi (1329), İznik'in Fethi (1331), İzmit'in Fethi (1337), Karesi Beyliği'nin alınması (1345), Çimpe Kalesi'nin alınması (1353), Edirne'nin Fethi (1363), Çirmen Muharebesi (1371), I. Kosova Muharebesi (1389), Niğbolu Muharebesi (1396), Ankara Savaşı (1402), Fetret Devri (1402-1413), Varna Muharebesi (1444) ve II. Kosova Muharebesi (1448) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

10.2.2. Osmanlı Beyliği'nin devletleşme sürecini Bizans'la olan ilişkileri çerçevesinde analiz eder.

a) XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu çevresindeki jeopolitik durum açıklanarak Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna ve hanedanın köklerinin Oğuz Türklerine dayandırıldığına değinilir. Konu ile ilgili detaylı anlatım yapılmaz.

b) Öğrencilerin, Osmanlı Beyliği'nin sınırlarının genişlemesinin farklı fetih yöntemleri ve politikalar (Türkmen göçleri ve gaza siyaseti) izlenerek uzun sürede nasıl gerçekleştiğini analiz etmeleri sağlanır.

10.2.3. Rumeli'deki fetihler ile iskân (şenlendirme) ve istimâlet politikalarının amaçlarını ve etkilerini analiz eder.

a) Osmanlı'nın Anadolu'ya nispeten Rumeli'de daha hızlı hâkimiyet kurmasında, Balkanlar'daki toplulukların yaşadığı iç çekişmelerin (dinî, siyasi, sosyal) etkisi ile Osmanlı idaresinin gayrimüslimlere sunduğu imkânlara değinilir. Öğrencilerin, aynı dönemde Avrupa ülkelerindeki farklı inanca sahip insanların yaşam koşullarını bu imkânlarla mukayese etmeleri sağlanır.

b) Rumeli'deki fetihlerin kalıcı olmasında rol oynayan demografik güçlerin (dervişler, aşiretler, akıncı uç beyleri, Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm) ve iskân politikasının önemine değinilir.

c) XIV. yüzyıldan itibaren Balkanların Türk yurdu olmasıyla Rumeli Türklüğünün doğduğu vurgulanır.

10.2.4. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerini ve sonuçlarını analiz eder.

a) Osmanlı Devleti'nin beyliklere yönelik politikalarındaki değişime değinilir.

- b) Öğrencilerin, Türk dünyasındaki liderlik mücadelesini Yıldırım Bayezid ve Timur örneği üzerinden ele alarak bu mücadelenin Anadolu'daki yansımalarını sebep ve etki açısından analiz etmeleri sağlanır.
- c) Fetret Devri'ne ve Osmanlı siyasi birliğinin yeniden sağlanmasına değinilir. Bu bağlamda Türk varlığının devamı için devletin gerekliliği vurgulanır.
- ç) Sebep ve etkileri bağlamında Şeyh Bedreddin Olayı'na değinilir.
- d) Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren Türkçeyi resmi yazışma dili olarak kullandığı ve bilim dili haline getirdiği vurgulanır.

3. ÜNİTE: DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER

10.3.1. Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı askerî gücünü oluşturan farklı muharip unsurları açıklar.

- a) Bir devlete bağlı olmayan savaşçı topluluklar (aşiret savaşçıları, ücretli savaşçılar, inanç ve din uğruna savaşanlar) ile devlet askerleri arasındaki farklar kısaca açıklanarak Türk tarihindeki "alplık" ve "gazilik" kavramlarına değinilir.
- b) Öğrencilerin, buldukları yerleşim yerlerinde şehitlikleri ziyaret etmeleri ve bununla ilgili bir kompozisyon yazmaları sağlanır.
- c) Diğer Türk beylik ve devletlerinin aksine erken tarihte aşiret güçlerinden düzenli birliklere geçen Osmanlı'nın ilk dönem askerî teşkilatına ve bu teşkilatı oluşturan zümrelere değinilir.

10.3.2. Tımar sisteminin özelliklerini siyasi, sosyal ve ekonomik açıardan değerlendirir.

Tımar Sistemi'nin siyasi, sosyal ve ekonomik yönleri kısaca açıklanarak bu sistemin Osmanlı savaş organizasyonundaki rolü vurgulanır.

10.3.3. Yeniçeri Ocağı'nın ve devşirme sisteminin Osmanlı devletleşme sürecine etkisini analiz eder.

- a) Kapıkulu Ocağı ile devşirme sisteminin köklerine ve ortaya çıkış sürecine değinilerek bunların merkezi devlet yapısının güçlenmesindeki rolleri vurgulanır.
- b) Yeniçeri Ocağı ile birlikte profesyonel askerliğin başlamasının Osmanlı Devleti'ni askerî teşkilat ve güç bakımından diğer Türk devletleri ile dönemin Avrupa devletlerinden ayırdığına değinilir.

4. ÜNİTE: BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

10.4.1. Sûfilerin ve âlimlerin öğretilerinin Anadolu'nun İslamlaşmasına etkisini açıklar.

Öğrencilerin, Anadolu'nun İslamlaşmasına ve sosyal huzurun yeniden sağlanmasına etkisi bağlamında başlıca Türk âlim ve mutasavvıflarının (Ahmet Yesevî, Ahî Evran, Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî, Hacı Bektâş-ı Velî, Yunus Emre, Hacı Bayrâm-ı Velî) temel öğretilerini araştırıp ulaştıkları sonuçları paylaşmaları sağlanır.

10.4.2. Osmanlı devlet idaresinin ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıflarının birlikteliğine dayalı yapısını analiz eder.

Osmanlı toplum düzenindeki askerî (vergi vermeyen) - reaya (vergi ödeyen) ayırımına değinilerek ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıfları ana hatlarıyla açıklanır.

10.4.3. Osmanlı coğrafyasındaki bilim, kültür, sanat ve zanaat faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen değişimleri analiz eder.

- a) Türk dünyasında yetişmiş olan bilim insanlarına (Akşemseddin, Ali Kuşçu ve Uluğ Bey) ve çalışmalarına değinilir.
- b) Ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık, çinicilik, hat ve ebru sanatlarına değinilir.
- c) Sözlü halk kültürü ile saray çevresi ve belirli şehirlerde oluşan kitabî kültür ana hatlarıyla ele alınır.
- ç) Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Anadolu ve Rumeli'deki şehirlerin yapısındaki dönüşüme (şehir planı, mimari anlayış) değinilir. Öğrencilerin, Bursa ve İstanbul örnekleri üzerinden bir İslam şehrinin nasıl şekillendiğini analiz etmeleri sağlanır.

5. ÜNİTE: DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)

10.5.1. 1453-1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak İstanbul'un Fethi (1453), Sırbistan'ın alınması (1454), Amasra'nın alınması (1459), Mora'nın alınması (1460), Sinop ve Trabzon'un alınması (1461), Eflâk'ın alınması (1462), Bosna ve Hersek'in alınması (1463), Venedik ile mücadele (1463-1479), Otlukbeli Muharebesi (1473), Karamanoğlu Beyliği'ne son verilmesi (1474), Kırım'ın Fethi (1475), Boğdan'ın alınması (1476), Arnavutluk'un alınması (1479), İtalya Seferi (1480), Cem Sultan Olayı (1481-1495), İspanya'daki Müslümanların ve Yahudilerin kurtarılması (1492), Çaldıran Muharebesi (1514), Mercidabık Muharebesi (1516) ve Ridaniye Muharebesi (1517) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

10.5.2. İstanbul'un fetih sürecini sebepleri ve stratejik sonuçları açısından analiz eder.

- a) Öğrencilerin, Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasında (idari, kültürel ve demografik boyutlar) İstanbul'un Fethi'nin oynadığı role ilişkin çıkarımda bulunmaları sağlanır.
- b) İstanbul'un Fethi'nin bölgesel ve küresel yansımalarına değinilir.
- c) II. Mehmet'in kara ve denizlerdeki fetihlerinin stratejik önemine değinilir.
- ç) Öğrencilerin, Haçlı Seferleri ile İstanbul'un Fethi'ni, İstanbul'a ve şehirdeki mabetlere (Ayasofya vb.) verilen değer bakımından mukayese etmeleri sağlanır.
- d) II. Mehmet'in karakteri, vizyonu, ilme verdiği önem vurgulanarak fethin gerçekleşmesinde onun kişisel özelliklerinin etkisine değinilir.

10.5.3. Osmanlı Devleti'nin İslam coğrafyasında hâkimiyet kurmasının Türk ve İslam dünyası üzerindeki etkilerini analiz eder.

I. Selim Dönemi'nde Osmanlı-İran ve Osmanlı-Memlûk ilişkilerine, Türk ve İslam dünyasında liderlik mücadelesi bağlamında değinilir.

10.5.4. 1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Belgrad'ın Fethi (1521), Rodos'un Fethi (1522), Mohaç Muharebesi (1526), I. Viyana Kuşatması (1529), İstanbul Antlaşması (1533), Cezayir'in alınması (1533), Preveze Deniz Savaşı (1538), Hint Deniz Seferleri (1538-1553), Tebriz'in alınması (1548), Trablusgarp'ın Fethi (1551), Nahçıvan'ın alınması (1553), Sudan'ın Kızıldeniz sahilinde Sevâkin Adası merkezli Habeş Eyaleti'nin kurulması (1555), Zigetvar Seferi (1566), Yemen'in alınması (1568), Kıbrıs'ın Fethi (1571), İnebahtı Deniz Savaşı (1571), Tunus'un Fethi (1574) ve Fas'ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulması (1578) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

10.5.5. Kanuni Döneminden itibaren Osmanlı Devleti'nin eriştiği olgunluğu siyasi sınırlar ve devlet teşkilatı açısından açıklar.

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet alanını genişletme çabaları bağlamında Habsburglar ve Safevilerle olan ilişkileri kısaca ele alınır.

10.5.6. Uyguladığı uzun vadeli stratejinin Osmanlı Devleti'nin dünya gücü haline gelmesindeki rolünü analiz eder.

a) Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. yüzyıllardaki stratejik rakiplerine [Venedik, Ceneviz, Portekiz, İspanya, Habsburglar, Safeviler, Memlûkler] karşı uyguladığı uzun vadeli politikalar ve kurduğu stratejik ortaklıklara Osmanlı Devleti'nin Batı, Doğu ve Güney siyaseti bağlamında değinilir.

b) Öğrencilerin, Osmanlı Devleti'nin batıdaki ilerleyişi karşısında Avrupa'da oluşan Türk algısını sebep ve etki açısından analiz etmeleri sağlanır.

c) Osmanlı'nın XV ve XVI. yüzyıllarda izlediği siyasetin uzun vadeli etkilerine [Roma Katolik Kilisesi'ne karşı Ortodoksluğun ve Protestanlığın himaye edilmesi, Avrupa monarşilerinin varlıklarını devam ettirmeleri (Fransa, İngiltere ve Hollanda), Afrika'daki Müslümanların himaye edilmesi] değinilir.

ç) Osmanlı Devleti'nin uyguladığı ekonomi politikalarından ticaret yollarının kontrolü ve kapitülasyonlara değinilerek bunlar üzerinden kurulan uzun vadeli stratejik ortaklıklara vurgu yapılır.

10.5.7. Osmanlı Devleti'nin takip ettiği kara ve deniz politikalarını analiz eder.

a) Osmanlı Devleti'nin öncelikli olarak bir kıta (kara) gücü olduğu vurgulanır ve dönemin diğer büyük kıta güçlerine kısaca değinilir.

b) Öğrencilerin, Osmanlı Devleti'nin denizlerde yaptığı fetihlerin Akdeniz hakimiyetine etkisini ve bu bağlamda Kıbrıs'taki Türk varlığının tarihsel önemini analiz etmeleri sağlanır.

c) Coğrafi Keşifler'e ve sonrasında Asya, Afrika ve Amerika kıtalarında yaşanan katliamlara ve bu bölgelerin zenginliklerinin Avrupa'ya taşınmasına değinilir.

ç) Coğrafi Keşifler'in Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetinde meydana getirdiği değişimler ile okyanus güçlerinin Akdeniz'e nüfuz etme çabalarına değinilir.

d) Osmanlı Devleti'nin stratejik amaçlı olarak Akdeniz dışına yönelme çabaları bağlamında Hint Deniz Seferleri'ne değinilir.

6. ÜNİTE: SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

10.6.1. Topkapı Sarayı'nın devlet idaresinin yanı sıra devlet adamı yetiştirilmesinde ve şehir kültürünün gelişmesindeki rollerini analiz eder.

a) *Divân-ı Hümâyun ve Enderun'a değinilerek Topkapı Sarayı'nın devlet idaresi ve devlet adamı yetiştirilmesinin merkezi olduğu vurgulanır.*

b) *Öğrencilerin, Topkapı Sarayı'na gezi/sanal gezi yapmaları ve Topkapı Sarayı'nın Osmanlı medeniyetine etkisine kanıtlar gösteren tanıtım rehberi hazırlamaları sağlanır.*

10.6.2. Osmanlı Devleti'nde merkezî otoriteyi güçlendirmeye yönelik düzenlemeleri analiz eder.

Türklerde belirgin bir veraset sisteminin olmamasına, Fatih Kanunnamesi ile padişaha kendi öz kardeşini devletin bekası için katletme izninin verilmesine, müsadere sistemine ve şehzadelerin yetiştirilme usulüne kısaca değinilerek bunların Osmanlı devlet yönetimine etkisi vurgulanır.

7. ÜNİTE: KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

10.7.1. Osmanlı Devleti'nde millet sisteminin yapısını analiz eder.

Ümmet ve millet kavramlarına değinilerek farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip toplum kesimlerini idare etmenin millet sistemi sayesinde mümkün olduğu vurgulanır.

10.7.2. Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerleşim yerlerinin İslam kültürünün etkisiyle geçirdiği dönüşümü analiz eder.

a) *Öğrencilerin, fethedilen bölgelerdeki gayrimüslimlerin yaşadıkları toplumsal değişimi analiz etmeleri sağlanır.*

b) *Öğrencilerin, Osmanlı şehirlerindeki mahalle merkezli sosyal hayat unsurlarını (panayır ve şenlikler, dinî törenlerin günlük hayata yansımaları, yemek kültüründeki çeşitlilik, kıraathane/kahvehane ve bozahane kültürü, kıyafetlerdeki çeşitlilik) değişim ve süreklilik açısından analiz etmeleri sağlanır.*

10.7.3. Osmanlı ekonomik sistemi içerisinde tarımsal üretimin önemini açıklar.

Osmanlı Devleti'nde devletin toprak üzerindeki mülkiyeti ve çiftthane sisteminin, zirai üretimin sürdürülmesindeki rolüne değinilir.

10.7.4. Lonca Teşkilatının Osmanlı ekonomik sistemi ve toplum yapısındaki yerini analiz eder.

a) *Loncaların toplumsal hayat ve mesleki eğitimdeki yerine değinilerek Osmanlı şehirlerindeki başlıca meslek grupları kısaca ele alınır.*

b) *Osmanlı ekonomik sistemi içerisindeki başlıca ticaret mekânlarına (liman, kervansaray, pazar yeri, bedesten ve kapan) ve Osmanlı yönetiminin tüketici ve üreticiyi korumak için uyguladığı yöntemlere (narh, denetim ve ihracat yasakları) değinilir.*

10.7.5. Osmanlı Devleti'nde vakıfların sosyal hayattaki yerini ve önemini açıklar.

a) *Vakıfların sosyal hayatta üstlendiği rollere (imar faaliyetleri, dinî ve sosyo-ekonomik hizmetler) değinilerek faaliyet alanlarının çeşitliliği vakfiye örnekleri üzerinden kısaca ele alınır.*

b) *Öğrencilerin, vakıf sistemine yönelik geçmişteki ve günümüzdeki uygulamaların benzer ve farklı yönlerini karşılaştırmaları sağlanır.*

11. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1. ÜNİTE: DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİ KARŞISINDA OSMANLI SİYASETİ (1595-1774)

11.1.1. 1595-1700 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Haçova Muharebesi (1596), Zitvatorok Antlaşması (1606), Kasr-ı Şirin Antlaşması (1639), Girit'in Fethi (1669), Bucuş Antlaşması (1672), Bahçesaray Antlaşması (1681), II. Viyana Kuşatması (1683), Karlofça Antlaşması (1699) ve İstanbul Antlaşması (1700) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.

11.1.2. XVII. yüzyılda değişen siyasi rekabet içerisinde Osmanlı Devleti'nin izlediği politikaları açıklar.

- a) *Avusturya'yla yapılan Zitvatorok Antlaşması ile Avrupa diplomasisinde mütekabiliyet esasının kabul edildiği vurgulanır.*
- b) *Osmanlı Devleti'nin Kazak meselesinden dolayı kuzeye yönelme politikasına (Hotin-Kamaniçe ve Çehrin seferleri) değinilir.*
- c) *Kasr-ı Şirin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin doğu sınırının büyük ölçüde belirlendiğine değinilir.*
- ç) *Öğrencilerin, II. Viyana kuşatması nedeniyle kurulan Kutsal İttifak'ın etkilerini ve Karlofça Antlaşması'nın tarihsel önemini açıklamaları sağlanır.*

11.1.3. Denizcilik faaliyetlerinin içdenizlerden okyanuslara taşınmasının dünya siyasetine ve ticaretine etkilerini analiz eder.

- a) *Öğrencilerin, Avrupalı güçlerin değişen denizcilik stratejilerini, küresel (askerî ve ekonomik) faaliyetlerini ve uyguladıkları sömürgeciliğin etkilerini analiz etmeleri sağlanır.*
- b) *Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ve Karadeniz hâkimiyetinin zayıflamasının sebepleri üzerinde durulur. Bu bağlamda Osmanlı denizciliğinde kadırgadan kalyona geçişe değinilir.*

11.1.4. 1700-1774 yılları arasındaki süreçte Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle yürüttüğü rekabeti ve bu rekabette uyguladığı stratejileri analiz eder.

- a) *Başlıca siyasi gelişmeler olarak Prut Antlaşması (1711), Pasarofça Antlaşması (1718), Patrona Halil İsyanı (1730), Belgrad Antlaşması (1739), Kapitülasyonların sürekli hale gelmesi (1740), Çeşme Baskını (1770) ve Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.*
- b) *Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri alma stratejisine değinilir.*
- c) *Safevi Türk Devleti'nde yaşanan hanedan değişikliğinin Osmanlı Devleti'nin İran ve Rusya ile olan ilişkilerindeki etkisine değinilir.*
- ç) *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sebep ve sonuçları bakımından ele alınır. Bu bağlamda öğrencilerin, Kırım'ın kaybedilmesini tarihsel önem açısından analiz etmeleri sağlanır.*

2. ÜNİTE: DEĞİŞİM ÇAĞINDA AVRUPA VE OSMANLI

11.2.1. Avrupa düşüncesinde meydana gelen değişimleri ve bunların etkilerini analiz eder.

- a) Roma Katolik Kilisesi'nin kurduğu baskıya karşı gelişen fikrî-manevi (Rönesans-Reform, sekülerleşme), sosyal ve ekonomik (merkantilizm ve burjuva sınıfının güçlenmesi) değişimler ana hatlarıyla ele alınır.
- b) Öğrencilerin, modern devletler hukukunun ortaya çıkması sürecinde Vestfalya Barışı'nı sebep ve etki açısından analiz etmeleri sağlanır.
- c) Bilim Devrimi'nin Avrupa'da meydana getirdiği değişime değinilir.

11.2.2. Avrupa'daki gelişmelere bağlı olarak Osmanlı idari, askerî ve ekonomik yapısında meydana gelen değişimleri analiz eder.

- a) Coğrafi Keşifler'in ardından Avrupa'ya ve dünyaya yayılan değerli madenlerin ortaya çıkardığı ekonomik değişimin Osmanlı coğrafyasında enflasyona yol açtığı vurgulanır.
- b) Kapitülasyonların sürekli hale gelmesinin Osmanlı ekonomisine etkisine değinilir.
- c) Merkantilist ekonomi ve Askerî Devrim'in, Osmanlı Devleti'nin toprak düzeninde ve buna bağlı savaş organizasyonunda yol açtığı zorunlu dönüşümler (Yeniçeri Ocağı mevcudunun artışı ve devşirme sisteminin sona ermesi; tımar sisteminin önemini yitirmesiyle ordunun lojistik sisteminin bozulması) kısaca açıklanır.
- ç) Öğrencilerin, Avrupalıların değişen savaş stratejileri üzerine Osmanlı ordusunun kale kuşatmasında uzmanlaşırken meydan muharebelerinde tecrübe kaybetmesini ve bunun etkilerini analiz etmeleri sağlanır.
- d) Osmanlı Devleti'nde artan savaş finansmanını karşılamak için alınan tedbirlere (vergilerin arttırılması, iltizam ve malikâne sistemleri ve olağanüstü savaş vergileri) değinilir.

11.2.3. Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki çözümleri önleme çabalarını analiz eder.

- a) XVII ve XVIII. yüzyıllarda gerçekleşen isyanlar (Celâli ve Yeniçeri isyanları) kısaca ele alınır.
- b) İç siyasi karışıklıklara engel olmak amacıyla Ekber ve Erşed Sistemi'nin ihdas edildiğine değinilir.
- c) Layihalarda sunulan çözüm önerilerine Koçi Bey Risalesi örneği üzerinden değinilir.
- ç) Lâle Devri olarak bilinen dönemdeki yeniliklerin Osmanlı sosyal hayatındaki etkileri kısaca ele alınır.
- d) Avrupa'da matbaanın kullanılmaya başlanmasının bilginin üretilmesi ve bilgiye erişim alanlarında sağladığı imkânlarla temas edilerek Osmanlı Devleti'nde Müslüman ve gayrimüslimlerin matbaayı kullanmaya başlama süreçlerine değinilir.
- e) Öğrencilerin, dönemin ilim ve irfan geleneğini canlandıran kişilerden (Evliya Çelebi, Katip Çelebi vb.) birini araştırmaları ve bu kişinin Osmanlı ilim ve irfan geleneğindeki yerine ilişkin çıkarımlarda bulunmaları sağlanır.
- f) Öğrencilerin, 1595-1800 yılları arasında hüküm süren padişahlardan birinin idare tarzını dönemin bakış açısıyla değerlendirmeleri sağlanır.

3. ÜNİTE: DEVRİMLER ÇAĞINDA DEĞİŞEN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ

11.3.1. Fransız İhtilali ve Avrupa'da Sanayi Devrimi ile birlikte devlet-toplum ilişkilerinde meydana gelen dönüşümü açıklar.

- a) Fransız İhtilali'ne giden süreç ve ihtilalin sonuçları ana hatlarıyla açıklanır.
- b) Öğrencilerin, ihtilalin sonuçları bağlamında Vendee Katliamı örneği üzerinden ihtilal süreci ve sonrasında yaşanan katliamları ana hatlarıyla açıklamaları sağlanır.
- c) Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikir akımlarının; imparatorlukların (Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı) siyasi hayatlarına etkilerine ilişkin örneklere değinilir.
- ç) Geleneksel üretim tarzı ile endüstriyel üretim tarzı arasındaki farklara değinilir.
- d) Avrupa'da Sanayi İnkılabı sonrasında belirginleşen sınıflı toplum yapısının mutlakiyetçi monarşilerin anayasal monarşilere dönüşmesi üzerindeki etkisine değinilir.

11.3.2. Sanayi İnkılabı sonrası Avrupalıların giriştiği sistemli sömürgecilik faaliyetleri ile küresel etkilerini analiz eder.

Öğrencilerin, Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetleri kapsamında yaptıkları katliamların etkileri hakkında çıkarımlarda bulunmaları sağlanır.

11.3.3. Osmanlı Devleti'nde modern ordu teşkilatı ve yurttaş askerliğine yönelik düzenlemelerin siyasi ve sosyal boyutlarını analiz eder.

- a) Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'da uygulanmaya başlanan zorunlu askerlik sisteminin gerekçeleri ve sosyo-politik etkilerine değinilir.
- b) Öğrencilerin, Osmanlı Devleti'nin yeni düzenli ordu kurma teşebbüslerinin (Nizam-ı Cedid, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye) gerekçelerini analiz etmeleri sağlanır.

11.3.4. Ulus devletleşme ve endüstrileşme süreçlerinin sosyal hayata yansımalarını analiz eder.

- a) Ulaşım ve haberleşme sektörlerindeki gelişmelerin (demiryolu, telgraf) merkezî idarelere hâkimiyet alanları üzerindeki otoritelerini arttırma imkânı vermesi Osmanlı Devleti örneği üzerinden ele alınır.
- b) Avrupa devletleriyle girilen siyasi ve askerî rekabet çerçevesinde açılan kurumlara (Hendesehane ve Mühendishaneler, Mekteb-i Harbiye, Tıbbiye, Mülkiye ve diğer meslek okulları) ve II. Mahmud Dönemi'nden itibaren zorunlu örgün eğitimin başlatılmasına değinilir. Bu kurumların ulus devletleşme sürecindeki rolleri kısaca açıklanır.
- c) Osmanlı Devleti'nde açılan azınlık okulları ile yabancı ve misyoner okullarına değinilerek II. Abdülhamit Dönemi'nde devlet tarafından kurulan okullar kısaca ele alınır.
- ç) II. Abdülhamid Dönemi'nde gerçekleştirilen devlet hastanelerinin ve Dârülaceze gibi sosyal yardım kurumlarının kurulması, emeklilik sistemi ve yoksul aylığı uygulamaları ele alınır. Öğrencilerin, bu uygulamaların günümüzde de varlıklarını sürdürdüklerini değişim ve süreklilik açısından analiz etmeleri sağlanır.
- d) Türk tarihinde siyasi ve sosyal alanlardaki yüzyıllar boyunca süren değişime rağmen önemini devam ettiren/varlığını koruyan unsurlara (dil, aile yapısı, bayrak) değinilir.

4. ÜNİTE: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DENGE STRATEJİSİ (1774-1914)

11.4.1. 1774-1914 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı (1783), Fransız İhtilali (1789), Yaş Antlaşması (1792), Sırp İsyanı (1804), Viyana Kongresi (1815), Rum İsyanı (1821), Edirne Antlaşması (1829), Hünkâr İskelesi Antlaşması (1833), Balta Limanı Antlaşması (1838), Tanzimat Fermanı (1839), Londra Boğazlar Sözleşmesi (1841), Kırım Savaşı (1853-1856), Islahat Fermanı (1856), Paris Antlaşması (1856), Kanun-ı Esasî'nin ilanı (1876), Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878), Berlin Antlaşması (1878), Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulması (1881), II. Meşrutiyet'in ilanı (1908), Trablusgarp Savaşı (1911), I. Balkan Savaşı (1912) ve II. Balkan Savaşı (1913) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

11.4.2. Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığına yönelik iç ve dış tehditleri analiz eder.

- a) Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle birlikte büyük güçlerin Osmanlı coğrafyasına nüfuz etme, muhtemel bir dağılma durumunda Osmanlı topraklarını paylaşma (Şark Meselesi) veya işgal etme (Kuzey Afrika'daki toprak kayıpları vb.) çabaları küresel güç mücadelesi bağlamında ele alınır.
- b) 1815 Viyana Kongresi ile başlayan süreçte büyük güçlerin müdahalesiyle uluslararası boyut kazanan konular (1821 Rum İsyanı ve sonrasında Yunanistan'ın kurulması ve Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişletmesi, Kırım Savaşı ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin Paris Antlaşması ile Avrupa devletler hukukuna dâhil edilmesi, 93 Harbi ve sonrasında Berlin Kongresi ile Doğu Anadolu'daki Ermeni Meselesi) bağlamında Osmanlı Devleti'nin varlığının Avrupalı devletler tarafından tehdit edildiği üzerinde durulur.
- c) Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetimine rağmen güç kazanması ve nüfuz alanını genişletme çabalarına değinilir.
- ç) Rusya'nın Türk Boğazları ile ilgili talepleri karşısında Avrupalı güçlerin Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasına ve bunun gerekçelerine değinilir.
- d) Öğrencilerin, 1768-1914 arasındaki süreçte Osmanlı-Rus rekabetini sebep-sonuç ilişkisi açısından analiz etmeleri sağlanır.
- e) Avrupa devletleri arasındaki bloklaşmalarla değişen uluslararası şartlara değinilerek Avrupa'daki topraklarını kaybeden Osmanlı Devleti'nin çeşitli büyük güçlerle ittifak arayışları ele alınır.
- f) Birinci Dünya Savaşı öncesinde ülke dışındaki Müslüman toplulukların (Arakan, Azerbaycan, Moritus vb.) Osmanlı Devleti'ne yaptığı yardımlara değinilir. Öğrencilerin, bu yardımlarda bulunanların duygu, düşünce ve amaçlarına dair çıkarımlarda bulunmaları sağlanır.

11.4.3. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanun-ı Esasî'nin içeriklerini küresel ve yerel siyasi şartlar bağlamında değerlendirir.

- a) Öğrencilerin, *Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Kanun-ı Esasî'nin (I. ve II. Meşrutiyet); uluslararası güçler, yerel siyasi aktörler ve ahalinin kriz dönemlerindeki farklı taleplerinin merkezî idare tarafından uzlaştırılmasına yönelik çabalar olduğunu değerlendirmeleri sağlanır.*
- b) *Mecelle ve Kanun-ı Esasi örnekleri üzerinden Osmanlı hukuk sisteminde meydana gelen değişiklikler; devlet-toplum ilişkileri ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyasi sistemine entegrasyonu çerçevesinde kısaca ele alınır.*
- c) *Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemeye yönelik Üç Tarz-ı Siyaset olarak bilinen fikir akımlarının, merkezî idarenin ve düşünce adamlarının siyasi ve toplumsal birliği koruma çabaları olduğuna değinilir.*
- ç) *Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda başlayan seçim ve meclis kültürünün (muhtarlıklar, taşra meclisleri, Meşrutiyet dönemlerinde yapılan mebus seçimleri, çok partili hayata geçiş denemeleri) demokratikleşme yolunda atılan adımlar olduğuna değinilir.*

11.4.4. 1876-1913 arasında gerçekleştirilen darbelerin Osmanlı siyasi hayatı üzerindeki etkilerini değerlendirir.

- a) *1876, 1909 ve 1913 darbelerinin sebeplerine ve sosyo-politik sonuçlarına ve bu süreçte yaşanan toprak kayıplarına değinilir.*
- b) *Öğrencilerin, Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen darbeleri ve bunların karakteristik özelliklerini analiz etmeleri sağlanır.*

5. ÜNİTE: XIX VE XX. YÜZYILDA DEĞİŞEN SOSYO-EKONOMİK HAYAT

11.5.1. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde endüstriyel üretime geçiş çabalarını ve bu süreçte yaşanan zorlukları analiz eder.

- a) *Osmanlı Devleti'nde sanayileşme çabalarının önündeki engellere (sermaye, bilim ve teknoloji, yetişmiş personel ve uzun vadeli strateji konularındaki yetersizlikler) değinilir.*
- b) *Küresel kapitalist güçlerle rekabet etme konusundaki zorluklar; 1838 Balta Limanı Antlaşması örneğinden hareketle gümrük ve ticaret antlaşmalarının sınırlayıcılığı ve yerli üretim yerine ithalatın tercih edilmesi gibi faktörler bağlamında kısaca ele alınır.*
- c) *1856'dan sonraki süreçte kamu maliyesinde yaşanan borç krizleri sonucunda Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulmasına değinilir.*
- ç) *Öğrencilerin, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki ekonomik duruma dair göstergelerin yer aldığı verileri inceleyip analiz etmeleri sağlanır.*
- d) *İttihat ve Terakki Hükûmetlerinin hedeflediği Millî İktisat Politikasına değinilir.*

11.5.2. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki nüfus hareketlerinin siyasi, askerî ve ekonomik sebep ve sonuçlarını analiz eder.

- a) *Osmanlı Devleti'ndeki nüfus artış hızının büyük güçlere nispetle azalmasının uluslararası rekabette güç kaybı üzerindeki etkilerine değinilir.*
- b) *Öğrencilerin, Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmesiyle başlayan süreçte Türk ve Müslüman ahalinin maruz kaldığı katliamları, İstanbul ve Anadolu'ya yaptıkları göçler sırasında yaşadıklarını tarihsel empati kurarak analiz etmeleri sağlanır.*

11.5.3. Modernleşmeyle birlikte sosyal, ekonomik ve politik anlayışta yaşanan değişim ve dönüşümlerin gündelik hayata etkilerini analiz eder.

- a) *Modern şehirlerin dokusunda yaşanan değişimin olumlu ve olumsuz sonuçları kısaca ele alınır.*
- b) *Öğrencilerin, XIX. yüzyıldaki salgın hastalıkların etkilerini ve Osmanlı Devleti'nin buna yönelik aldığı tedbirler kapsamında edinilen tecrübeyi analiz etmeleri sağlanır.*
- c) *XIX. yüzyılda gazetelerin ve diğer süreli yayınların artmasıyla birlikte kamuoyunun etkin hale geldiği vurgulanır.*